

20 ROKOV SLOVENSKA V EÚ

Spolufinancovaný
Európskou úniou

PROGRAM
SLOVENSKO

Ján Košč a Anton Marcinčin

Abstrakt

Pred dvadsiatimi rokmi vstúpilo Slovensko do Európskej únie a následne aj do eurozóny. Splnilo tak jeden z cieľov novembra 1989. Napriek tomu, že obyvatelia Slovenska sú nadpriemernými podporovateľmi Únie, cítia sa v nej chudobní. Táto stručná analýza poukazuje na niektoré dôvody tohto hodnotenia: napriek vysokej produktivite práce máme nízke mzdy a horšie pracovné prostredie, nízke verejné investície a vo výsledku zažívame len veľmi pomalú konvergenciu k prosperite vyspelých európskych štátov. Navyše sa javí, že kvalita vzdelávania upadla a európske transfery nahrádzajú bežné verejné výdavky, takže ich postupné alebo okamžité ukončenie môže mať výrazný negatívny dosah na kvalitu života a blahobyt obyvateľov. Riešením je aktívna vláda: je treba sa sústrediť na lepšie využívanie možností, ktoré nám poskytuje členstvo v Únii, prijať nový ekonomický model postavený na decentralizácii, využívaní domácich zdrojov rastu a inštitúciách s cieľom konvergence zárobkov obyvateľov k vyspelým štátom EÚ. Únia nemá pre malú otvorenú ekonomiku Slovenska lepšiu alternatívu.

Za recenzné posudky, podnetné rady a návrhy ďakujeme:
Ing. Boris Baumgartner, PhD. a doc. Ing. Tomáš Želinský, PhD.

Všetky naše publikácie nájdete: <https://www.kozsr.sk/publikacie/>

Február 2025

Ilustračná fotografia je licencovaná globálnou sieťou tvorcov Pexels.

ÚVOD

Návrat do Európy bol jednou z tém Novembra 1989. Obyvatelia ČSSR – podobne ako aj obyvatelia ostatných štátov východného bloku – mali vysoké očakávania od členstva v EÚ. Získanú slobodu chceli využiť na zvýšenie prosperity a životnej úrovne – takej, akú pozorovali na západe. Návrat do Európy bol oficiálnou politikou Československa po roku 1989. Prvé rokovania s Európskym spoločenstvom začali v januári 1990 a už v máji 1990 Československo uzavrelo s Európskym spoločenstvom Kooperačnú dohodu, ktorá zlepšovala podmienky pre export domácich výrobkov. (Pernická, 2012)

Medzi odborníkmi panuje zhoda, že smerovanie Československa a následne Česka a Slovenska do Európskej únie bolo správne. Národná banka odhadla prínos členstva na 19 percent HDP ročne, z toho priame platby, ich multiplikačný efekt a zníženie nákladov dlhovej služby predstavujú prínos 4 percentuálne body a integrácia do medzinárodného obchodu až 15 percentuálnych bodov (Gertler a kol., 2023).

Positívny pohľad na členstvo Slovenska v únii prezentujú aj výskumy verejnej mienky. Kým v apríli 2004 dôverovalo Európskej únii 47 percent Slovákov, v apríli 2024 to bolo až 51 percent, v oboch prípadoch viac ako priemer členských štátov (EU, 2004: s. 11; EU, 2024: s. 122). V apríli 2004 49 percent Slovákov považovalo členstvo v únii za „dobrú vec“ a v apríli 2024 si 68 percent Slovákov myslelo, že Slovensko by mohlo lepšie čeliť budúcnosti v rámci únie ako mimo nej (EU, 2004: s. 20; EU, 2024: s. 105).

Predstupové fondy, priame platby, štrukturálne fondy a ďalšie transfery z únie výrazne navýšili príjmy verejného rozpočtu Slovenska. Celková výška čistých transferov dosiahla asi 20 percent HDP Slovenska (Gertler a kol., 2023). Eurofondy financujú zhruba polovicu verejných výdavkov na Slovensku. Štrukturálne financovanie z EÚ v rokoch 2004 až 2013 predstavovalo 60 percent a v rokoch 2014 až 2020 42 percent verejných investícií na Slovensku.

Veľkým problémom Slovenska ostáva správa týchto financií. Zvyčajne sa pozornosť sústreďuje na samotné čerpanie eurofondov, aby neostali nevyužitú, ale ozývajú sa aj hlasy upozorňujúce na nedostatočnú decentralizáciu využívania eurofondov a s tým súvisiacou neefektívnosťou, na neudržateľnosť vytlačania domácich verejných výdavkov a nedostatočný pokrok pri kohézii - znižovaní regionálnych disparít (Marcinčin, 2022). Z rozpočtu na roky 2014 - 2020 tak Slovensko čerpalo len 63 percent z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka, 88 percent rozpočtovaného Kohézneho fondu, 95 percent Európskeho fondu regionálneho rozvoja a Európskeho sociálneho fondu. (EÚ, n.d., pre porovnanie vid' aj MIRRI, 2024)

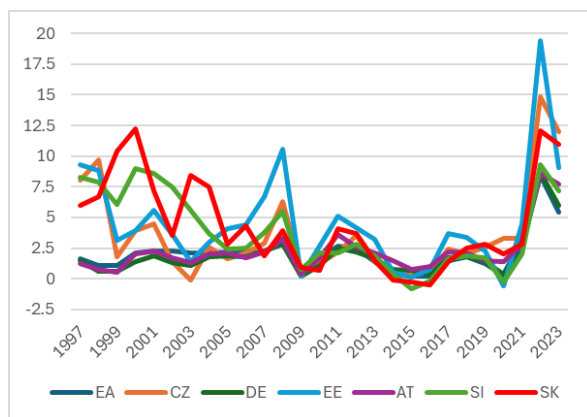
„Z programu 2021 - 2027 sme ku koncu roka 2024 čerpali necelých 400 miliónov eur, čiže 3 percentá rozpočtovanej sumy 12,8 mld. eur na celé obdobie. V roku 2025 pritom má Slovensko čerpať 1,5 mld. eur a o rok neskôr ďalších 2,1 mld. eur. (MF SR, 2025)“

Vstup do eurozóny 1. januára 2009 priniesol Slovensku výhody jednotnej menovej politiky

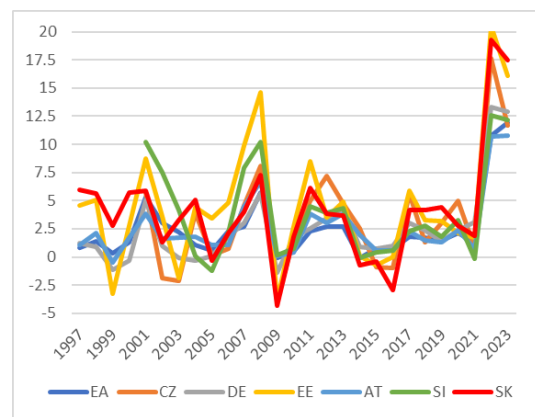
– cenovú stabilitu odstránením kurzovej neistoty a ochranu jej malej ekonomiky pred turbulenciami na finančných trhoch. Skutočne, po rokoch vysokého rastu cien sa miera inflácie v rokoch 2005 až 2021 na Slovensku pohybovala v rozmedzí -0,5 a 4,3 percenta napriek globálnym krízam. Situácia sa zmenila – podobne ako v mnohých ďalších štátoch až v roku 2022 (Graf 1.1).

Špeciálne sledované indexy cien potravín oscilovali v rokoch 1997 až 2008 medzi -0,3 a 7,3 percenta (Graf 1.2). V roku 2009 napriek očakávaniam spojených s prijatím eura ceny medziročne klesli o 4,3 percenta a ich priemerný rast až do roku 2021 bol necelé dve percentá ročne. Situácia sa zmenila až v roku 2022 a 2023, kedy rast cien potravín dosiahol 19,3 a 17,5 percenta a bol v porovnaní s vybranými štátmi (zdôvodnenie ich výberu vid' nižšie) najvyšší. Významné miesto potravín v nákupnom koši je daný ich vysokým podielom na výdavkoch, keď v rokoch 1997 - 2000 tvorili v priemere až 27 percent, 2001 - 2021 18 percent a v rokoch 2022 - 2023 už 24 percent spotrebného koša. Z porovnávaných štátov sa tak výdavky na potraviny vrátili na prvé miesto. (EUROSTAT, váha položiek v HICP, výpočty autorov)

Graf 1.1 Harmonizovaný index spotrebiteľských cien, priemerná ročná miera zmeny

Graf 1.2 Harmonizovaný index spotrebiteľských cien, Potraviny, priemerná ročná miera zmeny

Poznámka: Členstvo v eurozóne pomohlo Slovensku udržať nízku infláciu až do roku 2022, kedy sa výrazne zvýšili ceny potravín. Slovensko nevyužíva priame platby na zabezpečenie potravinovej bezpečnosti.

Zdroj: EUROSTAT, HICP - annual data (average index and rate of change) [prc_hicp_aind]. Výpočty autorov.

Slováci sa v únii považujú za jedných z najchudobnejších. Za dobrú považuje finančnú situáciu svojej domácnosti 67 percent, čo je siedma najhoršia pozícia v rámci úniových štátov. Svoju situáciu v zamestnaní hodnotí pozitívne len 57 percent, čo je šiesta najhoršia hodnota v únii, a ekonomickú situáciu Slovenska hodnotí pozitívne len 27 percent, čo je štvrtá najhoršia hodnota v únii. (EÚ, 2024: 146, 150, 158) Cieľom tejto stručnej analýzy je na základe niekoľkých indikátorov a porovnania s vybranými štátmi poukázať na prínosy členstva Slovenska v Európskej únii a načrtnúť potrebné opatrenia na ich zvýšenie.

METODOLÓGIA

Posudzovanie prínosov členstva v Európskej únii by sa nemalo obmedziť len na obdobie po vstupe v roku 2004. Akokoľvek je takýto prístup príťažlivý, neberie do úvahy očakávania ekonomických hráčov, ktoré sa formulovali a realizovali roky pred vstupom. Zároveň by sa mnohé investície pravdepodobne boli udiali aj bez vstupu do únie 1. mája 2004. Preto prístup tejto analýzy nie je kauzistický. Cieľom je zachytiť a analyzovať vybrané deje, ktoré sa udiali od roku 1995, odkedy sú k dispozícii údaje Európskeho štatistického úradu o Slovensku, a poukázať na zmeny trendov, ktoré sa časovo prekrývajú s obdobiami rokovania o vstupe a samotným vstupom a členstvom Slovenska v Únii.

Pritom je potrebné mať na pamäti, že slovenská ekonomika je malá, nevyhnutne otvorená a preto aj náchylná reagovať skôr na globálne trendy – oživenia aj recesie – než na vlastné politiky. Z tohto pohľadu bolo veľkým prínosom prijatie eura 1. januára 2009.

Pre zjednodušenie a názornosť porovnania časových radov sme vybrali tri úspešné tranzitívne ekonomiky - Slovinsko, Estónsko a Česko, a susedné Poľsko - európsky priemer, a dve vyspelé ekonomiky - Nemecko a susedné Rakúsko.

Výber bol nasledujúci: Slovinsko bolo už pred vstupom do Únie pomerne bohaté, jeho kritici mu však často vyčítali pomalé prijímanie hospodárskych reforiem a predpovedali postupné spomaľovanie jeho rastu a neudržateľnosť fiškálnej politiky. Estónsko bolo naopak jedným z chudobnejších nových členských štátov, ktoré zdedilo inštitucionálne prostredie bývalého Sovietskeho zväzu. Stalo sa vzorom reformného úsilia a dnes patrí medzi najrýchlejšie konvergujúce štáty, podobne ako Česko. Susedné Česko zdieľalo so Slovenskom rovnaké inštitúcie, ale jeho priemyselná minulosť a kvalita školstva bola zásadne odlišná. Česko však zároveň obsadilo hneď po Rusku druhé miesto v indexe klientskeho kapitalizmu (The Economist, 2023). Poľsko je najväčším novým členským štátom, rovnako bolo kritizované za pomalé reformy, dnes je na podobnej úrovni HDP na obyvateľa ako Slovensko. V prístupe k využívaniu eurofondov a decentralizácii riadenia je často uvádzaným príkladom. S Nemeckom a Rakúskom sa asi najčastejšie spájala predstava vyspelého Západu. Nemecko je kľúčovým investorom a obchodným partnerom Slovenska, motorom európskej integrácie a prosperujúcim štátom so silným sociálnym programom. Rakúsko je susedný štát, jeden z najbohatších v únii, s ktorým Slovensko zdieľalo spoločnú minulosť a s ktorým sa vie aj vďaka geografickej blízkosti jednoducho porovnávať.

V nasledujúcom texte sa venujeme vývoju na trhu práce, produktivity práce a miezd, konvergencii v HDP na osobu, fiškálnym príjmom, verejným investíciám, pracovnému prostrediu, odborovej organizovanosti a diskusii o alternatívach členstva v Únii.

TRH PRÁCE - vyššia miera aktivity aj zamestnanosti

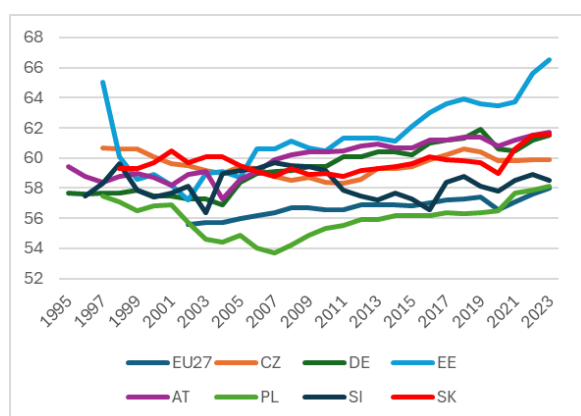
Členstvo v EÚ prinieslo Slovensku dôležité výhody jednotného vnútorného trhu. Slovensko sa pridalo do spoločenstva štátov, na území ktorých je zaistený voľný pohyb tovaru, služieb a kapitálu, neexistujú technické prekážky obchodu (rozdiely technických požiadaviek, rôzne stupne ochrany duševného vlastníctva a pod.) a znižuje sa administratíva v daňovej oblasti. Pre domácnosti sa to lapidárne prejavilo vstupom do Schengenu 21. decembra 2007, ktorý umožnil bezproblémové prekračovanie hraníc štátov pri cestách za prácou, dovolenkou, nákupmi, poznávaním či štúdiom.

Dôležitým prínosom zapojenia do spoločného trhu bolo zvýšenie zamestnanosti a produktivity práce ako podmienky zvýšenia bohatstva domácností.

Miera aktivity na trhu práce (percentuálny podiel ľudí, ktorí pracovali alebo si prácu aktívne hľadali z celkového počtu obyvateľov vo veku 15 až 89 rokov) na Slovensku sa od roku 1998 držala na úrovni 59 až 60 percent a len v minulých dvoch rokoch stúpla na 62 percent (Graf 3.1). Dostala sa tak na úroveň Nemecka a Rakúska, nad európsky priemer, aj keď ďaleko za estónskych 67 percent. Za obdobie 1998 - 2023 je miera aktivity na Slovensku skôr vyššia, niekoľko bodov nad Poľskom, Slovinskom a európskym priemerom a podobná, ako v Česku, Nemecku a Rakúsku.

Miera zamestnanosti (percentuálny podiel pracujúcich z celkového počtu obyvateľov vo veku 15 až 89 rokov) na Slovensku v reakcii na globálnu krízu v roku 2000 - 2001 prudko klesla na 48 percent, následne sa zvýšila na 54 percent v roku 2008 a 58 percent v roku 2022 (Graf 3.2). Je to vyššia hodnota, ako bol v roku 2023 európsky priemer a akú vykazujú porovnávané tranzitívne ekonomiky s výnimkou Estónska, kde miera zamestnanosti v tejto vekovej skupine dosiahla až 62 percent. Rovnako Nemecko a Rakúsko dosahovali 60 a 62 percent. Priemerná miera zamestnanosti za obdobie 1998 až 2023 bola nízka, 52 percent, hlboko pod 56 percentami v Česku, Nemecku a Rakúsku a 57 percentami v Estónsku.

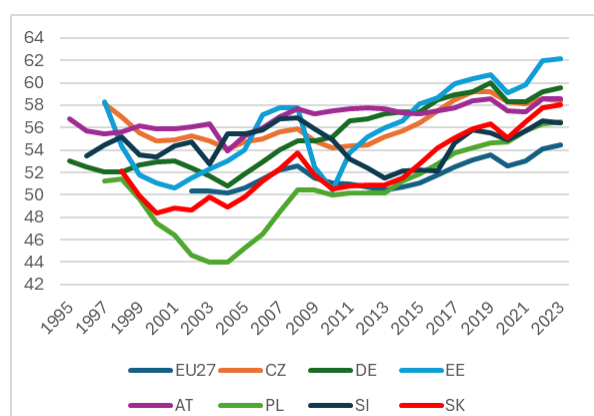
Graf 3.1 Miera aktivity na trhu práce, vek 15 a viac rokov

Poznámka: Nízka miera aktivity znamená, že veľká časť obyvateľov ostáva mimo trh práce – nie sú ani zamestnaní, ani prácu nehľadajú.

Zdroj: EUROSTAT, Activity rates by sex, age and citizenship (%) [lfsa_argan]. Výpočty autorov.

Graf 3.2 Miera zamestnanosti, vek 15 a viac rokov

Poznámka: 58 zo 100 pätnásťročných a starších ľudí na Slovensku pracuje. Je to zlepšenie.

Zdroj: Employment rates by sex, age and citizenship (%) [lfsa_argan]. Výpočty autorov.

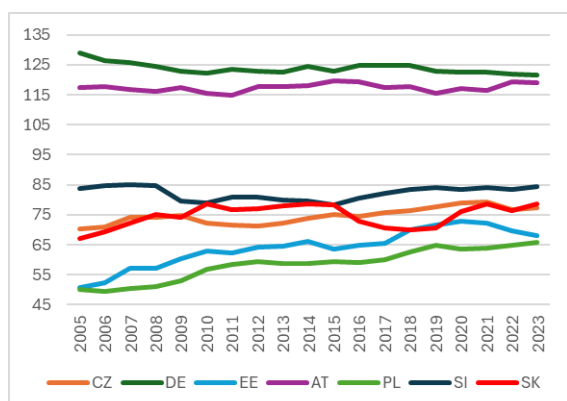
PRODUKTIVITA PRÁCE

Indikátor produktivity práce za odpracovanú hodinu voči priemeru únie je k dispozícii až od roku 2005, teda približne od vstupu Slovenska do únie. V období rokov 2008 až 2023 Poľsko a Estónsko výrazne zvýšili produktivitu práce svojich ekonomík – o 15 resp. 11 percentuálnych bodov (Graf 4.1). Slovensko a Česko sa posunuli len o 4 resp. 3 body.

V roku 2023 bolo Nemecko a Rakúsko na približne rovnakej úrovni 122 a 119 percent európskeho priemeru. Slovensko dosiahlo 79 percent európskeho priemeru, podobne, ako Česko. Zároveň príliš nezaostávalo ani za Slovinskom. Podľa týchto údajov Estónsko a Poľsko výrazne zaostávali, pod úrovňou 70 percent európskeho priemeru.

Iná situácia bola v priemysle, kde Slovensko začínalo na najnižšej úrovni produktivity v porovnaní s ostatnými porovnávanými štátmi, ale v roku 2023 dosiahlo spolu s Poľskom najvyššiu hodnotu reálnej produktivity práce na hodinu (Graf 4.2).

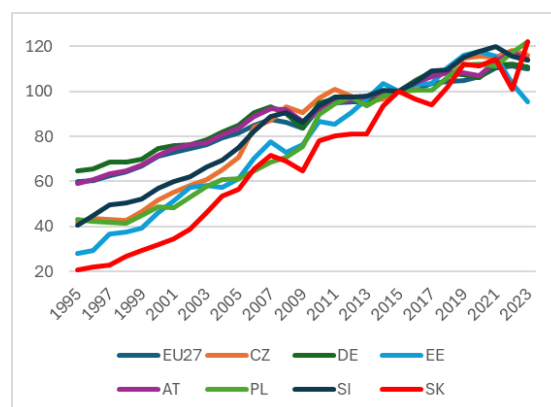
Graf 4.1 Produktivita práce za odpracovanú hodinu, EÚ27=100

Poznámka: Percento EÚ27 (vyjadrené v milión PPS), bežné ceny. V porovnaní s vybranými novými členskými štátmi Slovensko nezaostáva.

Zdroj: EUROSTAT, Labour productivity per person employed and hour worked (EU27_2020=100) tesem160]. Výpočty autorov.

Graf 4.2 Produktivita práce za odpracovanú hodinu, priemysel okrem stavebníctva, 2015=100

Poznámka: Reálna produktivita práce za odpracovanú hodinu [RLPR_HW]. Slovensko má vysoký rast produktivity práce.

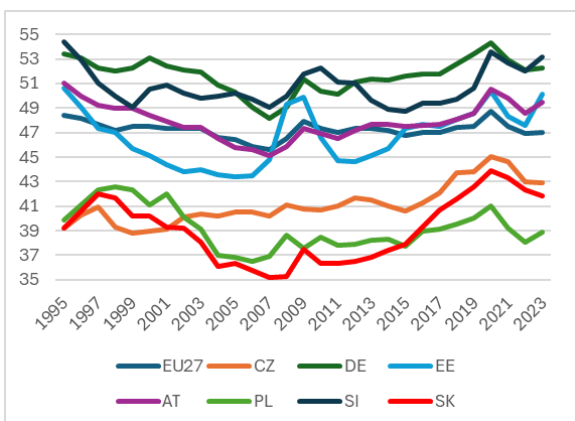
Zdroj: EUROSTAT, Labour productivity and unit labour costs at industry level [nama_10_lp_a21]. Výpočty autorov.

Podľa Inštitútu pre stratégie a analýzy ak by rast slovenskej produktivity práce v parite kúpnej sily (PPS) pokračoval súčasným tempom, produktivita práce by dosiahla priemer únie už v roku 2032, ale priemerné mzdové náklady EÚ by sme dosiahli až v roku 2056. (ISA, 2024a; ISA, 2024b) Podľa Grafu 4.1 sa zdá projekcia Inštitútu pomerne optimistická pokiaľ ide o produktivitu práce. Rozdiel medzi konvergenciou produktivity vyjadrený v PPS a mzdami vyjadrenými v eurách podtrhuje potrebu rýchlejšej konvergenencie zvlášť malej ekonomiky.

MZDY

V období 2008-2023 sa podiel miezd na HDP zvýšil najviac na Slovensku, v Nemecku, Rakúsku a Slovinsku. Kvôli nízkej východiskovej hodnote na Slovensku však podiel miezd na HDP ostal nízky. V porovnaní s novými členskými štátmi zaostávame vo viacerých oblastiach. Pokiaľ ide o výšku kompenzácií zamestnancov, Slovensko sa dlhodobo nachádza na spodnej časti európskeho rebríčka, aj keď zo sledovaných štátov sa od roku 2017 ešte horšie umiestňuje Poľsko a blízko je aj Česká republika (Graf 5.1). V priemere za obdobie 1995 až 2023 bol 39 percentný podiel kompenzácií zamestnancov na HDP na Slovensku rovnaký ako v Poľsku a len trochu nižší, ako v Česku, kde dosiahol 41 percent. Estónsko a Rakúsko mali podobný podiel, ako európsky priemer, 47 percent. Slovinsko a Nemecko až 51, resp. 52 percent. Výška sociálnych odvodov platených zamestnávateľom bola v priemere 6 (Poľsko) až 11 percent (Estónsko, Graf 5.2).

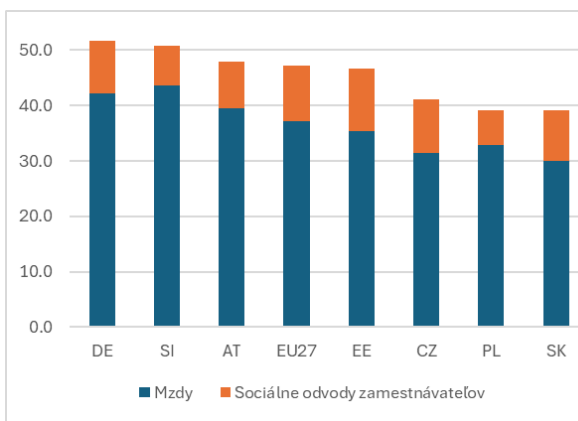
Graf 5.1 Kompenzácie zamestnancov, percento HDP

Poznámka: Podiel miezd na HDP sa od roku 1995 výrazne nezvýšil.

Zdroj: EUROSTAT, GDP and main components (output, expenditure and income), [nama_10_gdp], Compensation of employees [D1]. Výpočty autorov.

Graf 5.2 Mzdy a sociálne odvody zamestnávateľov, % HDP, priemer 1995-2023

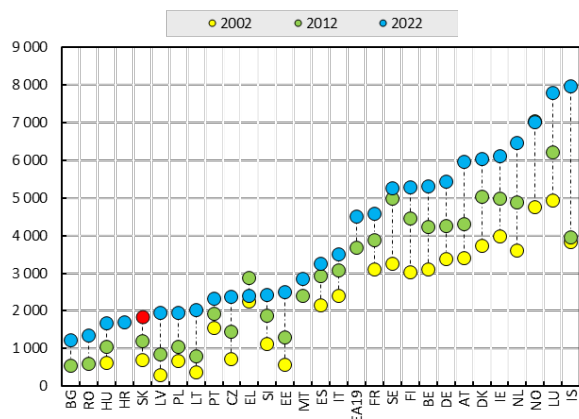
Poznámka: Nízke náklady práce na Slovensku.

Zdroj: EUROSTAT, GDP and main components (output, expenditure and income), Wages and salaries [D11]. Výpočty autorov.

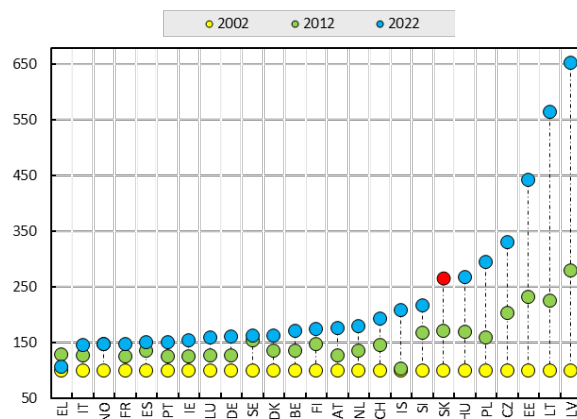
Slovenské zárobky sú nízke. Nominálne zárobky na Slovensku sú v únii piate najnižšie a ich rast je v porovnaní s inými novými členskými štátmi pomalý (Graf 5.3 a 5.4). Vzhľadom na rozdielnú cenovú hladinu v jednotlivých štátoch sa zárobky porovnávajú podľa parity kúpnej sily. Tie sú však nižšie ako vo všetkých ostatných štátoch (Graf 5.5 a 5.6) a aj keby sme urobili korekciu indexu parity smerom nahor v súlade s Hlaváčom (2023), Slovensko by predstihlo len asi dva štáty. Samotné tempo rastu je v tomto prípade pozoruhodne nízke a do istej miery súvisí aj s nadhodnotením parity v predchádzajúcich rokoch. (Marcinčin, 2024)

Panel Domácnosti dvoch pracujúcich osôb s dvomi deťmi a hrubým zárobkom 100 a 67 priemerného zárobku

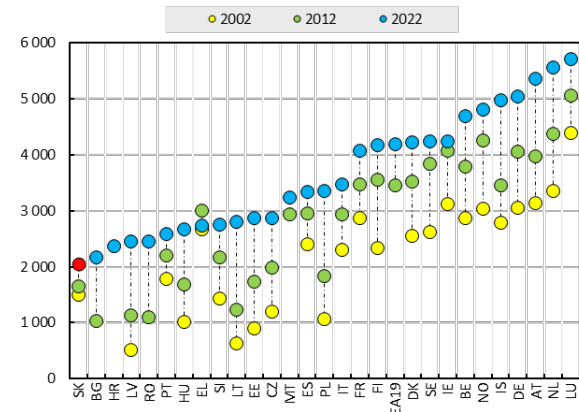
Graf 5.3 Výška nominálnych mesačných čistých zárobkov v rokoch 2002, 2012 a 2022, EUR

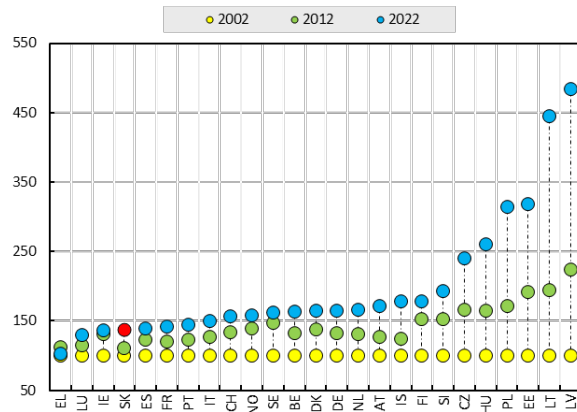
Graf 5.4 Rast nominálnych mesačných čistých zárobkov v EUR v rokoch 2012 a 2022, 2002=100

Graf 5.5 Výška mesačných čistých zárobkov v rokoch 2002, 2012 a 2022, PPS

Graf 5.6 Rast mesačných čistých zárobkov v PPS v rokoch 2012 a 2022, 2002=100

Poznámka: Nízke mzdy a ich nedostatočný rast na Slovensku.

Zdroj: EUROSTAT, Annual net earnings [earn_nt_net_custom], Two-earner couple with two children, one earning 100% and the other 67% of the average earning [CPL_CH2_AW100_67] v Marcinčin (2024).

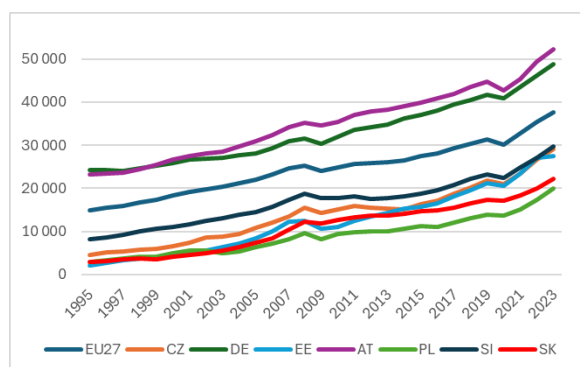
DOBIEHANIE VYSPELEJ EURÓPY

Konvergencia je v nedohľadne. Ak by sme rástli doterajším tempom, vyspelú EU15 by sme dobehli až o niekoľko desiatok rokov, na rozdiel od úspešnejších nových členských štátov.

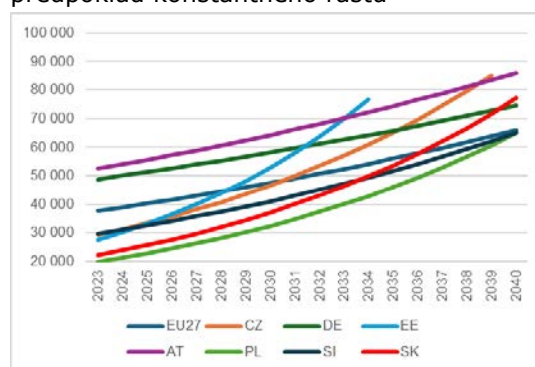
V roku 1995 (staršie údaje Eurostat neponúka) bol výkon nemeckej aj rakúskej ekonomiky viac ako desaťnásobný oproti slovenskej ekonomike (Graf 6.1). Dobehnúť takýto rozdiel trvá aj s vynaložením obrovského úsilia desiatky rokov. Pritom nominálna konvergencia sa dá dosiahnuť jednak zvyšovaním produktivity a jednak vyššou infláciou, čo je aj slovenský prípad: kým priemerný ročný rast v období rokov 1995 až 2023 bol v slovenskej ekonomike 4,7 percenta, v slovenskej bol až 7,6 percenta (a v estónskej až 9,7 percenta).

Vďaka vysokej inflácii by Slovensko mohlo dobehnúť európsky priemer už v roku 2036 a Rakúsko v roku 2042 (Graf 6.2).

Graf 6.1 HDP na osobu, bežné ceny, €/osoba

Graf 6.2 HDP na osobu, bežné ceny, €/osoba, predpoklad konštantného rastu

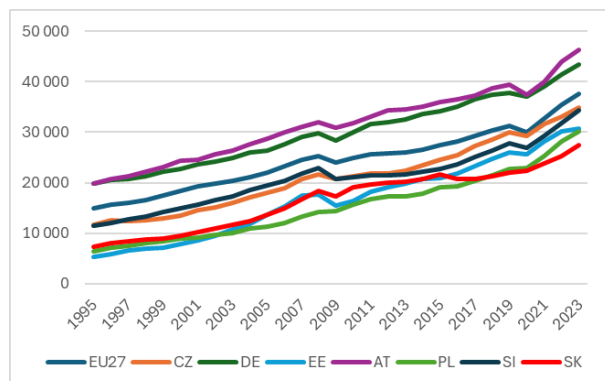

Poznámka: Nominálny rast Slovenska nestačil na rýchlu konvergenciu. Rovnakým tempom by dobehlo Rakúsko až v roku 2042.

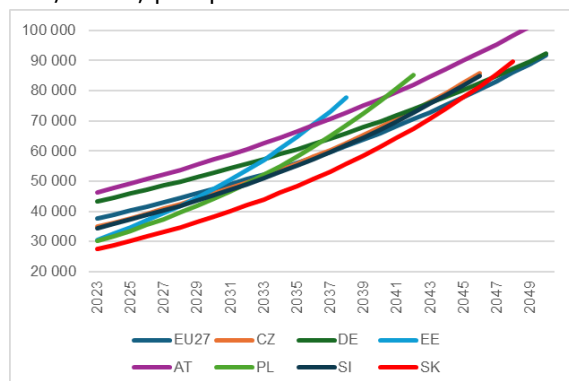
Zdroj: EUROSTAT, Main GDP aggregates per capita [nama_10_pc] Gross domestic product at market prices, Výpočty autorov.

V parite kúpnej sily, ktorá berie do úvahy rozdielnu cenovú úroveň jednotlivých štátov a preto odráža domácu kúpnu silu, rozdiel v roku 1995 medzi európskym priemerom a Slovenskom bol len dvojnásobný, a Nemeckom či Rakúskom a Slovenskom ani nie trojnásobný (Graf 6.3). V parite kúpnej sily bol slovenský priemerný ročný rast len 4,8 percentný, podobný ako v Slovinsku a výrazne nižší ako v Estónsku, 6,4 percenta. Za predpokladu nemenného rastu by Slovensko dobehlo európsky priemer v roku 2045, Nemecko v roku 2046 a Slovinsko v roku 2051 (Graf 6.4).

Graf 6.3 HDP na osobu, bežné ceny, PPS/osoba

Graf 6.4 HDP na osobu, bežné ceny, PPS/osoba, predpoklad konštantného rastu

Poznámka: Kvôli vysokej domácej cenovej hladine je konvergencia v parite kúpnej sily ešte pomalšia.

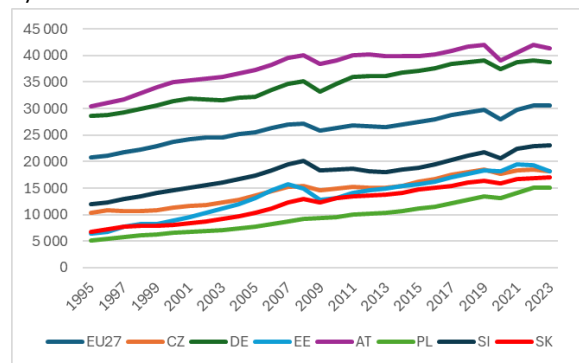
Zdroj: EUROSTAT, Main GDP aggregates per capita [nama_10_pc] Gross domestic product at market prices, Výpočty autorov.

Predpoklad konštantného rastu na úrovni priemeru 1995 až 2023 je veľmi silný a pre dobiehajúce štáty skôr optimistický. S rastúcou hodnotou HDP totiž rýchlosť rastu klesá, pričom do hry vstupuje adaptabilita na nové požiadavky klimateckej adaptácie a možnosti nových technológií. Naopak, vyspelé ekonomiky si svoj nižší rast udržiavajú dlhodobo a nie je dôvod predpokladať jeho výraznejšie zníženie.

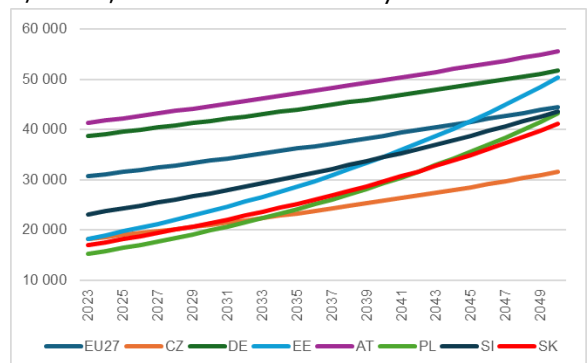
V reálnom vyjadrení bolo HDP v roku 1995 v Európskej únii trojnásobne vyššie a v Nemecku a Rakúsku štvornásobne vyššie ako na Slovensku (Graf 6.5). Priemerný ročný rast slovenskej ekonomiky očistený o infláciu bol za celé obdobie 1995 až 2023 3,3 percenta, v Estónsku 3,8 a v Poľsku až 4,0 percenta.

Za predpokladu rovnakého tempa rastu aj v nasledujúcich rokoch by Slovensko dobehlo Českú republiku v roku 2029 a v roku 2043 by ho naopak predbehlo Poľsko. Priemer Európskej únie by dobehlo až v roku 2055 a Nemecko v roku 2061 (Graf 6.6).

Graf 6.5 HDP na osobu, reálne ceny 2015 ceny, €/osoba

Graf 6.6 HDP na osobu, reálne ceny 2015 ceny, €/osoba, konštantný rast

Poznámka: V reálnych cenách je konvergencia Slovenska veľmi pomalá.

Zdroj: EUROSTAT, Main GDP aggregates per capita [nama_10_pc] Gross domestic product at market prices. Výpočty autorov.

Naše výpočty sú vďaka silnému predpokladu konštantného tempa rastu hlavne ilustratívne: ukazujú, že Slovensko bude musieť vyvinúť ešte veľa úsilia, aby zrýchlilo svoj hospodársky rast, ak chce dosiahnuť úroveň hospodárskej výkonnosti vyspelých štátov Európy, vrátane susedného Rakúska počas ďalších tridsiatich až štyridsiatich rokov. Že sa to dá, ukazuje napríklad Poľsko a Estónsko, ktoré svoj reálny výkon zvýšili za celé obdobie 1995 až 2023 takmer trojnásobne a Estónsko už predbehlo Českú republiku.

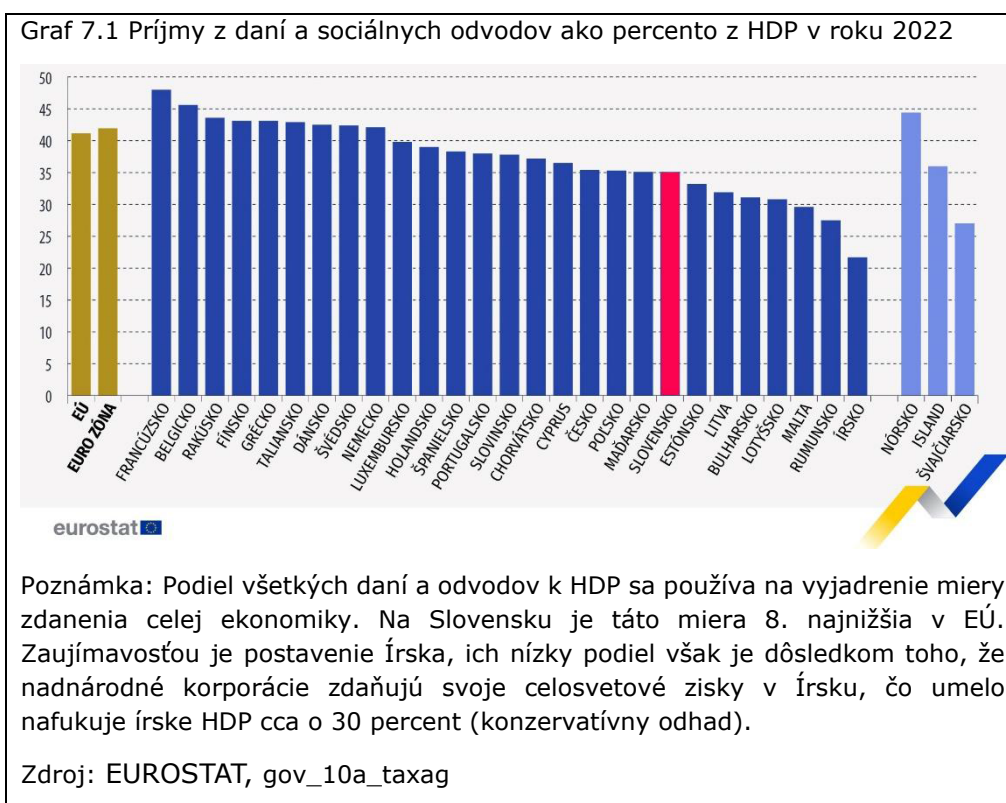
FIŠKÁLNE PRÍJMY

Negatívom doterajšieho vývoja je, že Slovensko sa nepripravovalo na zníženie prílevu európskych transferov. Európske transfery okrem pozitív vytvárajú aj závislosť. Keď prestaneme byť ich čistým prijímateľom, výrazne stúpnu nároky na domáci rozpočet. Mnohé jednorazové transformačné náklady mali byť a neboli pokryté z európskych fondov a naopak, mnohé pravidelné náklady na sociálne služby a pod. boli vykrývané z eurofondov. Stúpol investičný dlh v každej oblasti (infraštruktúra, zdravotníctvo, školstvo, sociálna oblasť atď.). To bude predstavovať zvýšené nároky na daňovú politiku v nasledujúcich rokoch.

Objavujú sa návrhy, aby sa systém eurofondov vzhľadom na nízku efektívnosť kohéznej politiky buď úplne zrušil, alebo prehodnotil (Heinemann, Asatryan, Birkholz 2024). Ak by v súlade s nimi prílev kohéznych fondov skončil už v roku 2027, našu ekonomiku by to dostalo okamžite na kolena. Je otázne, kedy a ako sa udeje reforma transferov. Slovensko by sa však malo pripravovať na zmenu štatútu z čistého prijímateľa. Zatiaľ nič nenasvedčuje tomu, že by sme sa ako štát a ekonomika na túto nevyhnutnú zmenu naozaj pripravovali.

Dosiaľ neprebehla daňová reforma, ktorá by Slovensku zabezpečila udržateľné fiškálne príjmy, ktoré by zabezpečovali primeraný rozvoj. Namiesto toho dlhodobo udržiavame tzv. nízkonákladovú daňovú politiku. Tá na jednej strane znie lákavo, pretože vo verejnej diskusii prevládajú názory, že „inak tu neprídu investori“ a „dane sú krádež“, čo bolo dlhodobo stimulované hegemonistickým prístupom konzervatívnych analytikov ekonomických think-tankov do médií. Na druhej strane nás necháva „na pokoji“, pretože mnohé z toho, čo si nedokážeme financovať z vlastných zdrojov, nám financujú daňoví poplatníci z krajín EÚ, ktorí sú čistými prispievateľmi, alebo sa kopí ako skrytý dlh v zanedbanej údržbe a rozvoji infraštruktúry. Tento stav je neudržateľný.

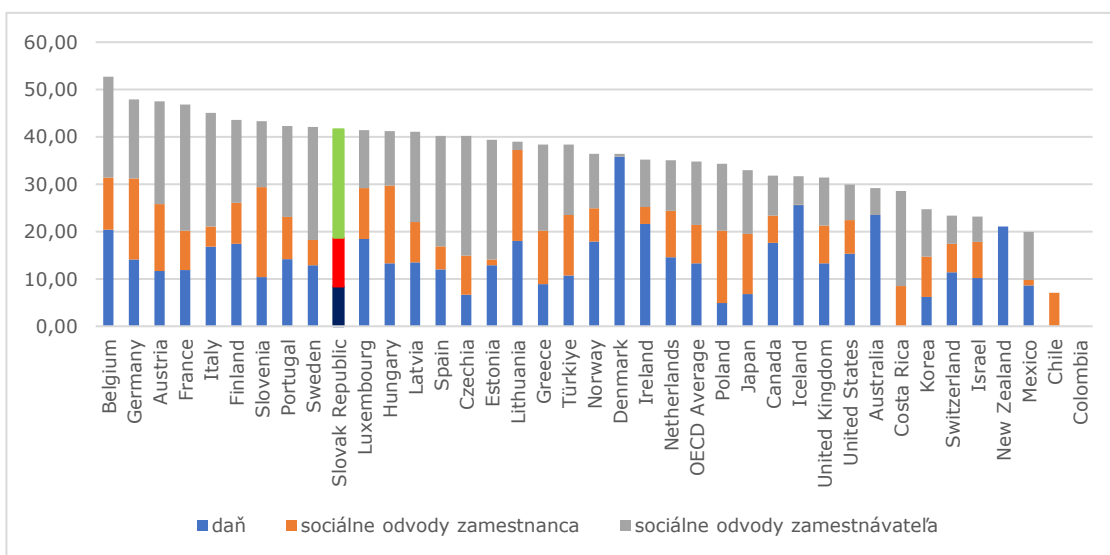
Slovenská ekonomika dlhodobo patrí medzi najmenej zdaňované v EÚ (Graf 7.1). Dokonca podľa amerického neoliberálneho think-tanku Tax foundation patrí slovenský daňový systém medzi 12 najmenej zdaňujúcich spomedzi krajín OECD (Mendegen, 2023).

Je to aj dôsledkom tzv. daňového mixu, ktorý vyjadruje, ako a z čoho sú tvorené daňové a odvodové príjmy štátu. Náš daňový systém sa neprimerane zameriava na ekonomickú aktivitu a málo sa zameriava na rentierov, majetok, environmentálne záťaž a iné negatívne externality. Tieto nedostatky nám dlhodobo vyčítajú aj medzinárodné inštitúcie, ako OECD, Svetová Banka, Medzinárodný menový fond a Európska únia.

Daňovo-odvodové zaťaženie priemernej mzdy patrí v rámci EÚ medzi priemerné (Marcinčin 2024). Je to najmä preto, že hoci daň z príjmu patrí medzi tie nižšie, tak naopak odvody patria medzi najvyššie (Graf 7.2 a 7.3).

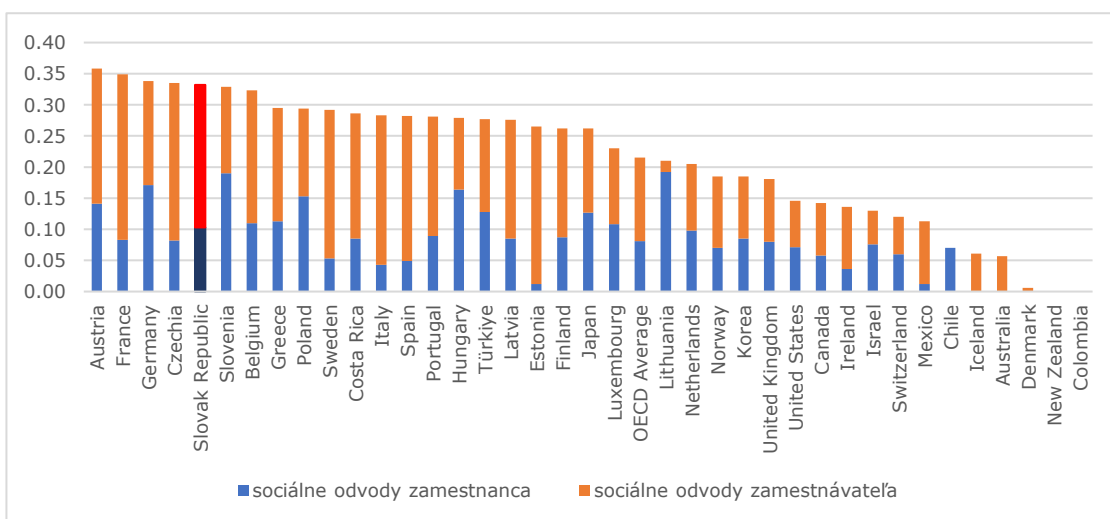
Graf 7.2 Dane a odvody z celkových mzdových nákladov na priemernú mzdu (2023)

Poznámka: Graf zobrazuje mieru zdanenia (daň a odvody) celkových nákladov zamestnávateľa na jednotlivca bez detí pri priemernej mzde. Ak sa diskutuje o daňovo-odvodovom zaťažení príjmov a jeho výške, mnohokrát sa zabúda na fakt, že ak by sme sa pozreli na rôzne mzdové hladiny (50%, 67% 150% atď. priemernej mzdy), tak naše postavenie v takomto rebríčku bude celkom iné a rovnako, ak na tieto príjmové hladiny namiesto jednotlivca bez detí zaradíme dvojicu s dvoma deťmi, tak naša miera zdanenia bude zásadne iná (viď OECD Taxing Wage).

Zdroj: OECD, Taxing wage 2023

Graf 7.3 Sociálne odvody zamestnanca a zamestnávateľa z celkových mzdových nákladov na priemernú mzdu (2023)

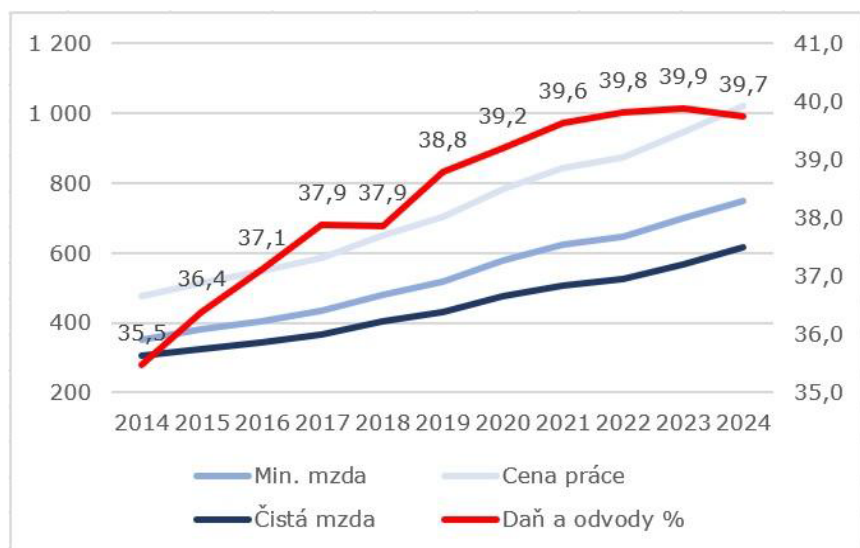

Poznámka: Graf zobrazuje mieru zodvodnenia (odvody zamestnanca a odvody zamestnávateľa) celkových mzdových nákladov na priemernú mzdu. Práve pri odvodoch máme asi najväčší problém, ktorý kritizujú zamestnávateľia a politici.

Zdroj: OECD, Taxing wage 2023

Problémom je samozrejme aj chýbajúca skutočná progresivita v našom daňovom systéme, ktorá spôsobuje napr. aj dlhodobo politikmi kritizovaný stav, keď sú nízke mzdy neprímerane viac zasiahnuté zvyšovaním skutočnej miery zdaňovania (Graf 7.4).

Graf 7.4 Vývoj zdanenia minimálnej mzdy na Slovensku

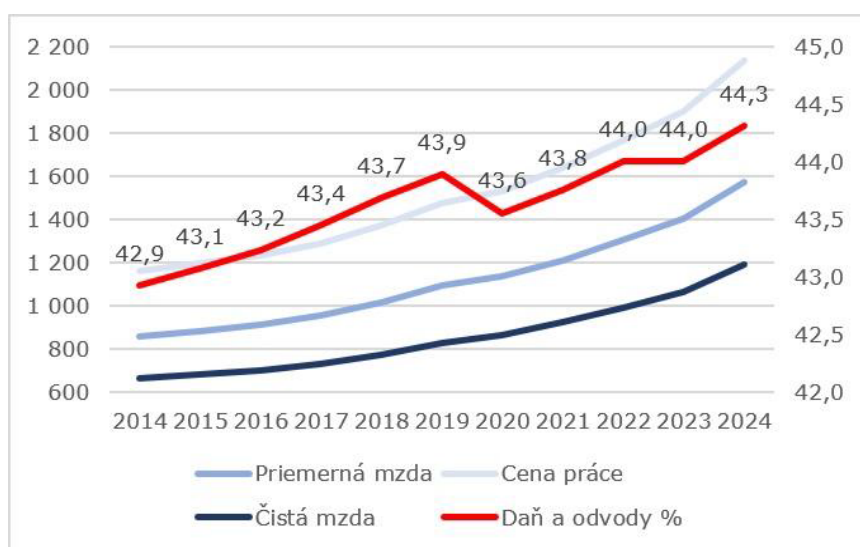

Poznámka: Graf zobrazuje vývoj zdanenia (daň a odvody) z ceny práce (celkové mzdové náklady) pri minimálnej mzde. Ako vidno na grafe (červená čiara), miera zdanenia od roku 2014 do roku 2024 stúpla o 2,2 p.b. z 35,5 percenta na 39,7 percenta.

Zdroj: Mzdové centrum, kalkulačky a vlastné výpočty autorov

Rozdiel zdanenia minimálnej a priemernej mzdy bol 7,5 p.b. v roku 2014 v prospech minimálnej, ale len 4,6 pb na konci porovnávaného obdobia (Graf 7.4 a 7.5). Výška zdanenia minimálnej mzdy sa zvyšovala viac, ako tomu bolo pri priemernej mzde, hoci už na začiatku porovnávaného obdobia bol rozdiel malý. Mzdy okolo úrovne minimálnej mzdy by však mali byť zdaňované a zodvodňované podstatne menej, ako je tomu pri priemernej mzde (graf 7.5).

Graf 7.5 Vývoj zdanenia priemernej mzdy na Slovensku

Poznámka: Graf zobrazuje vývoj zdanenia (daň a odvody) z ceny práce (celkové mzdové náklady) pri priemernej mzde. Ako vidno na grafe (červená čiara) miera zdanenia od roku 2014 do roku 2024 stúpla o 1,4 p.b. zo 42,9 percenta na 44,3 percenta, čo je menší nárast ako pri minimálnej mzde.

Zdroj: Mzdové centrum, kalkulačky

Jednoduché, čiastkové zmeny daňového a odvodového systému, ako sa ukázalo v rokoch 2019 a 2022, pritom majú skôr negatívne dopady. V spomínaných prípadoch došlo k výrazným výpadkom príjmov na strane samospráv, ktoré si to kompenzovali zvyšovaním miestnych daní a poplatkov. Zníženie výšky odvodov bez kompenzácie príjmov Sociálnej poisťovne by len prehýbilo jej deficitné hospodárenie. Zmeny v daniach a odvodoch sa preto musia realizovať premyslene a systémovo tak, aby boli prípadné výpadky kompenzované z iných zdrojov. Napríklad tým, že zavedieme alebo zvýšime tie dane, ktoré nám odporúčajú medzinárodné inštitúcie.

VEREJNÉ INVESTÍCIE

Zaostávanie Slovenska sa spája s nedostatočnou výškou verejných investícií do infraštruktúry. Aj napriek faktu, že na Slovensko od nášho vstupu do EÚ prúdia miliardy vo forme tzv. eurofondov (kohézne fondy), evidujeme v našej ekonomike obrovské investičné deficity asi vo všetkých sektoroch. Investície do školstva, zdravotníctva, v sociálnej oblasti, do fyzickej infraštruktúry, vedy a výskumu sú na Slovensku dlhodobo nedostatočné. Je otázne, prečo je to tak a odpoveď nebude asi ani príjemná a ani povzbudivá.

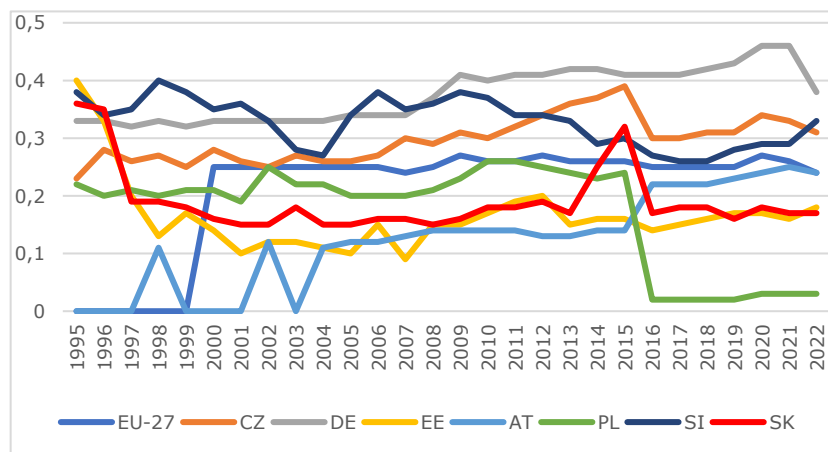
Problémom realizácie eurofondov na Slovensku nie je ani tak samotná miera čerpania, o ktorú sa dlhodobo sporia politici, ale najmä ich efektívnosť z hľadiska udržateľnosti a rozvojových impulzov, ktoré by z týchto investícií mali plynúť. Zrekonštruované námestia, rôzne „orloje“, fontány, parčíky slovenských miest a dedín neponúkajú okrem estetického hľadiska žiadnu reálnu pridanú hodnotu pre ekonomiku a spoločnosť. Množstvo občanov Slovenska nie je napríklad v roku 2024 pripojených na verejný vodovod (10 percent) a kanalizáciu (29 percent) (Enviroportal, 2024a; Enviroportal, 2024b). Až 12 percent populácie žije v obydliach bez vlastného splachovacieho záchoda (Habrman, Habodászová a Šramková, 2022). Na Slovensku od roku 2010 stúpa podiel domácností, ktoré nie sú schopné udržať primerané teplo (7 percent domácností z celkovej populácie v roku 2022 a 30 percent domácností z tých pod hranicou chudoby v roku 2023), pričom v týchto ukazovateľoch sme najhorší vo V4 (Dokupilová, 2024: s. 7).

Slovensko je zároveň krajinou s jedným z najvyšších podielov výdavkov na energie k disponibilným príjmom (Dokupilová, 2024: s. 8). V problematike energetickej chudoby a energetickej zraniteľnosti patríme medzi jednu z mála krajín EÚ, kde sa tieto ukazovatele zhoršujú a zároveň dodnes nemáme na národnej úrovni prijatú definíciu energetickej chudoby (Dokupilová, 2024: s. 24). V pripravenosti na klimatické zmeny a ich dôsledky a našu zraniteľnosť patríme podľa ND-GAIN Contry Indexu (2023) medzi najmenej pripravené krajiny EÚ a zároveň do odolnosti voči klimatickým zmenám investujeme veľmi málo v porovnaní s krajinami EÚ (EIB 2023).

Druhým problémom je fakt, že z eurofondov dlhodobo financujeme projekty a zamestnancov, ktorí by mali byť financovaní z domácich rozpočtových príjmov Slovenska. Financujeme bežnú „spotrebu“ štátu namiesto toho, aby prostriedky eurofondov prúdili prioritne najmä do rozvoja (Heinemann, Asatryan a Birkholz, 2024).

Ani na domácej pôde dlhodobo neexcelujeme vo výdavkoch na výskum a vývoj. Vládne investície do GERD (hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj) patria dlhodobo k najnižším v EÚ a aj v porovnaní s vybranými krajinami patríme k najhorším. Predbehli sme len Poľsko, ktoré od roku 2016 zámerne znížilo vládne investície v tejto oblasti (Graf 8.1).

Graf 8.1 Vládne výdavky na GERD ako % z HDP

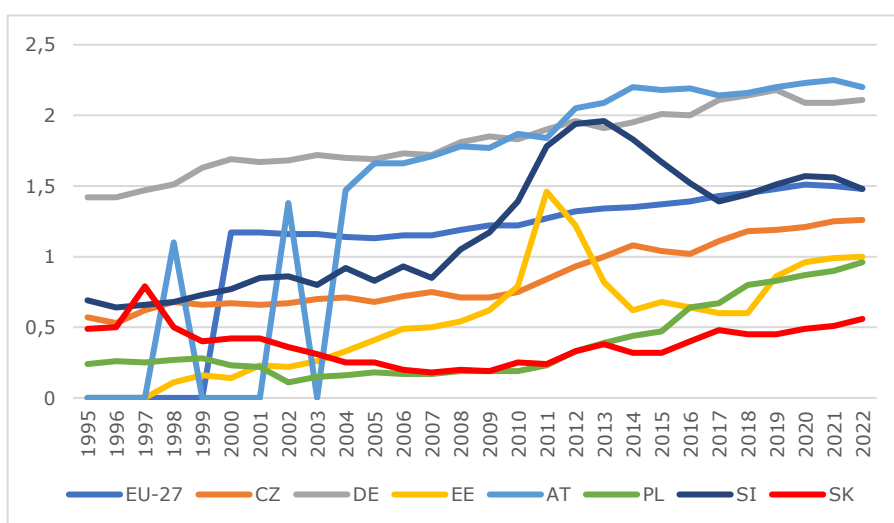

Poznámka: Graf zobrazuje mieru hrubých domácich výdavkov na vedu a výskum vyjadrený ako podiel na HDP. Verejné výdavky na výskum a vývoj na Slovensku (červená čiara) od roku 1995 klesli z 0,35 percenta na 0,17 percenta v roku 2022. Na grafe zároveň vidno, že v rámci porovnávaných krajín patrí Slovensko medzi najhoršie.

Zdroj: Eurostat, rd_e_gerdtot. Výpočty autorov.

Pokles poľských vládnych investícií do GERD bol kompenzovaný investíciami poľského firemného sektora, ktorý od roku 2014 začal do GERD investovať viac ako na Slovensku, čím sa Slovensko dostalo na poslednú priečku spomedzi porovnávaných krajín (Graf 8.2).

Graf 8.2 Firemné investície GERD ako % z HDP (Eurostat)

Poznámka: Graf zobrazuje mieru hrubých firemných výdavkov na vedu a výskum vyjadrený ako podiel na HDP. Firemné výdavky na výskum a vývoj na Slovensku (červená čiara) od roku 1997 klesli z 0,79 percenta na 0,56 percenta v roku 2022. Na grafe zároveň vidno, že v rámci porovnávaných krajín je Slovensko aktuálne úplne najhoršie. Pozitívom je však fakt, že cca od roku 2007 postupne firemné investície stúpajú – hoci zásadne nedostatočne.

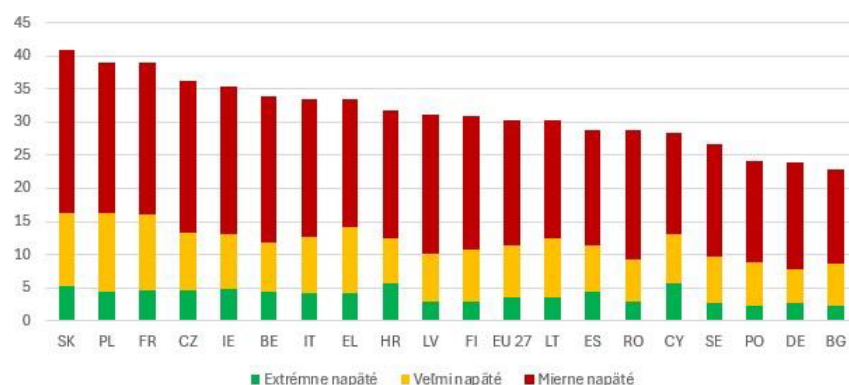
Zdroj: Eurostat, rd_e_gerdtot. Výpočty autorov.

Bez dostatočných vládnych a firemných investícií do výskumu a vývoja sa nezmení štruktúra a kvalita slovenského hospodárstva a stále budeme uviaznutí pod sklenným stropom pasce stredných prímov.

PRACOVNÉ PROSTREDIE

Dôsledky vyššie uvedených nedostatkov je poznať aj na kvalite pracovných miest (Graf 9.1), životnej úrovni, regionálnej a rodovej nerovnosti, ale aj na kvalite demokracie a demokratických inštitúcií.

Graf 9.1 Podiely troch skupín napätých (namáhavých) pracovných miest, 2021, %

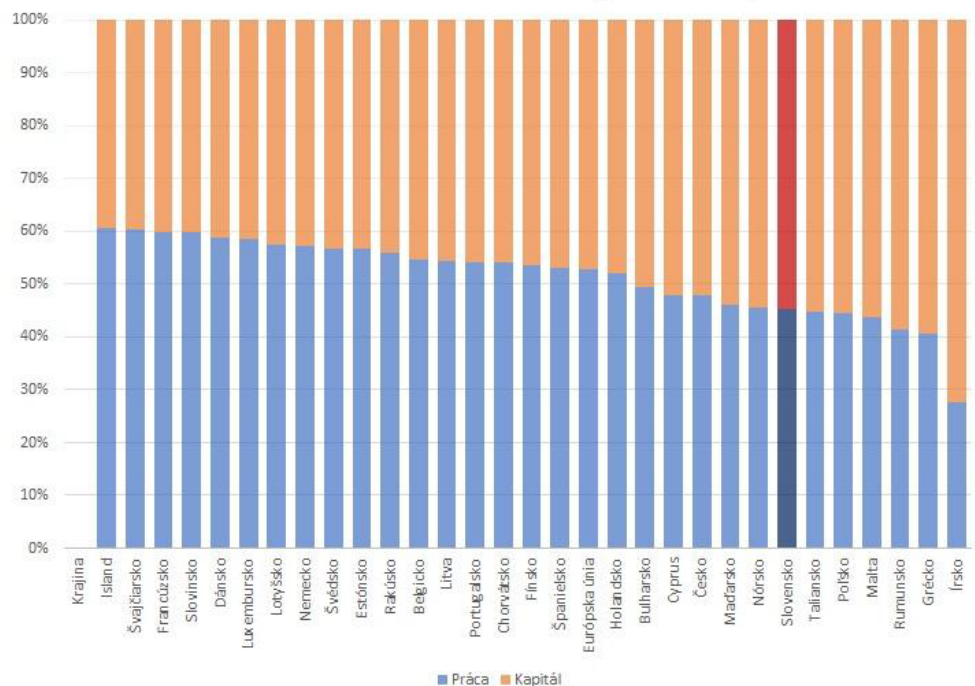
Poznámka: Graf zobrazuje podiely troch skupín napätých (namáhavých) pracovných miest. „Za nekvalitné pracovné miesta sú podľa OECD považované tie, na ktorých prevláda počet požiadaviek zamestnania nad počtom poskytnutých zdrojov, takže tieto pracovné miesta sú označované ako pracovné miesta napäté (resp. namáhavé, ale nielen z hľadiska fyzického vypätia).“ (Košč a kol., 2023: s. 55-56)

Zdroj: Košč a kol. (2023)

Zároveň je problémom dlhodobý nepomer medzi rozdelením pridanej hodnoty medzi prácu a kapitál v neprospech práce. Aj napriek faktu, že Slovensko patrí medzi najpriemyselnejšie krajiny EÚ, na mzdy ide dlhodobo menej ako 50 percentný podiel z pridanej hodnoty (graf 9.2) – ako sme ukázali už aj v časti Mzdy tejto analýzy (Graf 5.1 a 5.2)

Graf 9.2 Rozdelenie príjmov z hrubej pridanej hodnoty medzi prácu a kapitál, rok 2023

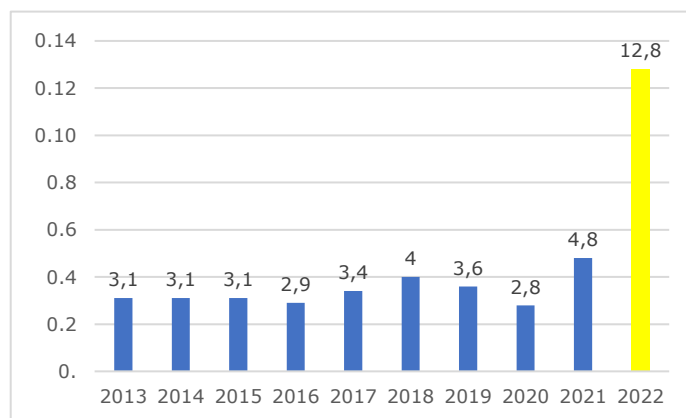
Poznámka: Graf zobrazuje rozdelenie príjmov z hrubej pridanej hodnoty medzi prácu a kapitál. Na Slovensku v roku 2023 išlo na prácu (mzdy) len 45 percent z príjmov z hrubej pridanej hodnoty, pričom v Slovinsku 60 percent, v Nemecku 57 percent. Kapitálu išlo na Slovensku až 55 percent, pričom v Slovinsku len 40 percent a v Nemecku 43 percent.

Zdroj: Eurostat, nama_10_gdp. Výpočty autorov.

Pritom na Slovensku máme dlhodobý problém s prekvalifikovanosťou zamestnancov (EUROSTAT, 2024). Relatívne veľká časť zamestnancov vykonáva práce, na ktoré by im stačilo aj nižšie vzdelanie, než dosiahli. Na jednej strane tak neefektívne miňame verejné výdavky na vzdelávanie a na druhej strane mrháme s potenciálom zamestnancov a celého hospodárstva. Tento problém má sčasti historický pôvod, keďže súvisí s vysokou nezamestnanosťou zo začiatku transformácie. Zároveň nedostatočne využívame výzvy, možnosti a pozítiva celoživotného vzdelávania (Graf 9.3 a 9.4) a rovnako nevyužívame dostatočne potenciál ľudí s nižším vzdelaním (Graf 9.5 a 9.6).

Na základe vyžadovaných informácií zo SAV bolo zistené, že medziročná zmena podielu obyvateľstva zapojeného v celoživotnom vzdelávaní v roku 2022 bola dôsledkom zmeny metodiky (tzv. break v dátach) a nie skutočného nárastu podielu populácie absolvujúcej celoživotné vzdelávanie (Graf 9.3). Podľa vyjadrení zamestnancov SAV sa od roku 2022 do celoživotného vzdelávania započítava aj absolvovanie povinných školení BOZP u zamestnávateľa, ktoré však prebiehali aj pred rokom 2022. Hoci tieto školenia sú dôležité pre bezpečnosť práce, ochranu zdravia a majetku, v skutočnosti neprispievajú k zvyšovaniu kvalifikácie obyvateľstva, ktoré by bolo prínosné pre obyvateľov a ekonomiku. Na základe tejto zmeny v metodike vykazovania nie je a ani nebude možné vyhodnotiť prínos projektu „Nestraš prácu – vzdelávaj sa“, ktorý začal v roku 2022 a ani iných projektov v tejto oblasti.

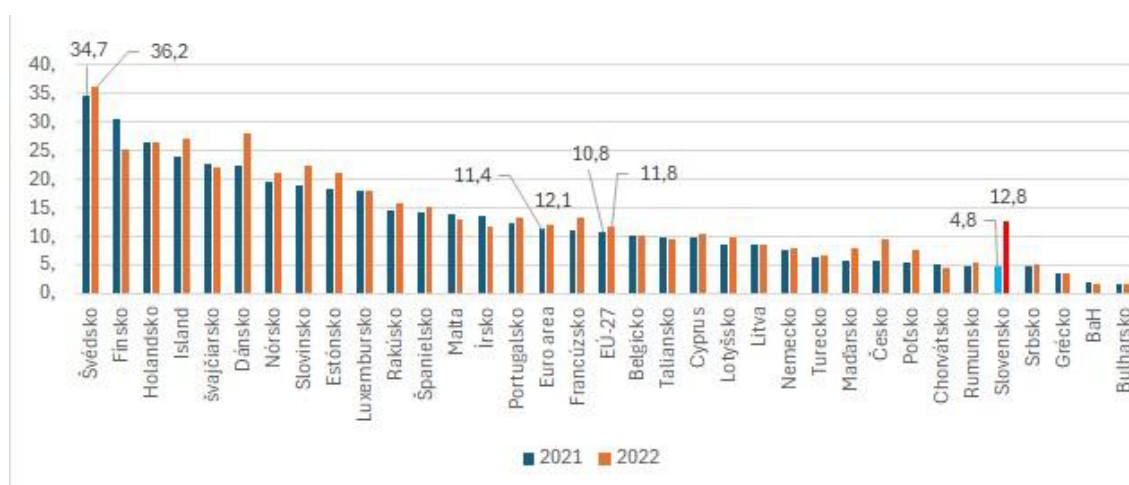
Graf 9.3 Podiel populácie v aktívnom veku, ktorá absolvuje rôzne formy celoživotného vzdelávania v SR

Poznámka: Graf zobrazuje podiel populácie na Slovensku od roku 2013 do roku 2022, ktorá počas roka absolvovala nejakú formu celoživotného vzdelávania. Dlhodobu sa tento ukazovateľ pohyboval od 2,8 po 4,8 percenta, no v roku 2022, po zmene metodiky, došlo k nárastu na 12,8 percenta. Tento skok by sme mohli vnímať pozitívne, nakoľko by sme sa dostali k priemeru EÚ (graf 9.4).

Zdroj: Eurostat, trng_lfse_01.

Graf 9.4 Podiel populácie v aktívnom veku zapojeného v celoživotnom vzdelávaní (Eurostat)

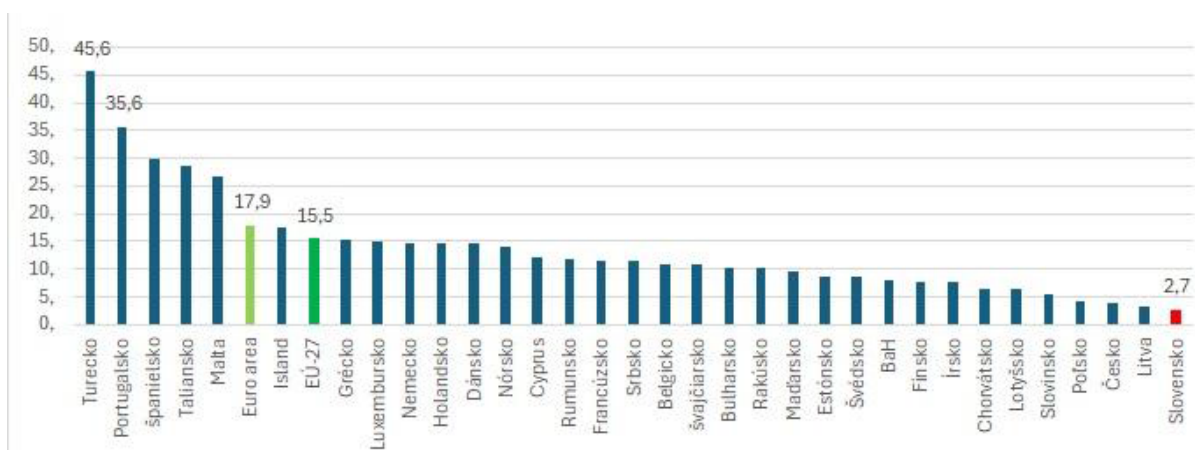
Poznámka: Graf zobrazuje podiel populácie v EÚ v rokoch 2021 a 2022, ktorá počas roka absolvovala nejakú formu celoživotného vzdelávania. V roku 2021 sme sa v medzinárodnom porovnaní ocitli na štvrtej priečke od konca, po zmene metodiky v roku 2022 by sme sa dostali tesne nad priemer Eurozóny.

Zdroj: Eurostat, trng_lfse_01.

Na celoživotné vzdelávanie sa taktiež využívali financie z eurofondov, no zväčša len ako štátna pomoc pre investorov – priame zahraničné investície. Samotný systém celoživotného vzdelávania na Slovensku stagnuje, čo je povážlivé najmä v súvislosti s výzvami priemyslu 4.0/5.0, umelou inteligenciou a potrebou posunúť našu ekonomiku na vyššiu úroveň. Ale zároveň aj s potrebou absolvovať tzv. trojitú transformáciu (zelenú, digitálnu a sociálnu transformáciu, presnejšie – transformáciu na ekonomiku riadenú inováciami). Túto transformáciu nedokážeme zmysluplne zrealizovať bez vzdelaného a učiaceho sa obyvateľstva - čiže bez naozaj fungujúceho a efektívneho školstva a systému celoživotného vzdelávania.

Je preto dôležité zaviesť možnosť pre stredné a vysoké školy poskytovať akreditované kurzy zo svojich predmetov tak, aby účastníci týchto kurzov získali nevyhnutné minimum pre výkon svojej práce. Inými slovami: pre personalistov, ktorí budú mať záujem sa vzdelávať v oblasti pracovného práva, nebude potrebné absolvovať celé právne vzdelanie, ale len predmety ako pracovné právo, občiansky zákonník, civilný sporový poriadok s absolvovaním skúšok. V potrebe zvýšenia penetrácie obyvateľstva cez systém celoživotného vzdelávania je kľúčovou otázkou, ako zapojiť na trhu práce dlhodobo nezamestnaných, odradených nezamestnaných a skupiny obyvateľstva, ktoré z viacerých dôvodov fungujú mimo trh práce.

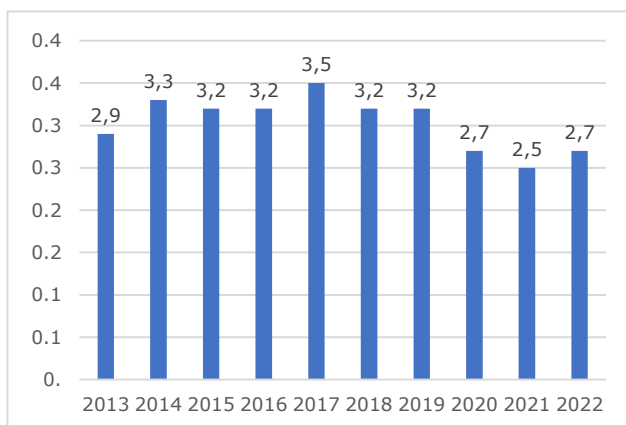
Graf 9.5 Podiel zamestnancov s nízkym vzdelaním na celkovej zamestnanosti (2022)

Poznámka: Graf zobrazuje podiel zamestnaných s nízkym vzdelaním (základné a nižšie) na celkovej zamestnanosti. Na Slovensku malo v roku 2022 základné a nižšie vzdelanie len 2,7 percenta zamestnancov, pričom priemer EÚ-27 je až 15,5 percentný. Aj krajiny s porovnateľnou štruktúrou ekonomiky a podielmi priemyslu ako Česko (4 percentá), Slovinsko (5,5 percenta) a Nemecko (14,7 percenta) majú vyššie podiely nízkokvalifikovaných zamestnancov.

Zdroj: EUROSTAT, lfsi_educ_a.

Graf 9.6 Podiel zamestnancov s nízkym vzdelaním na celkovej zamestnanosti v SR

Poznámka: Graf zobrazuje podiel zamestnaných s nízkym vzdelaním (základné a nižšie) na celkovej zamestnanosti na Slovensku od roku 2013 do roku 2022. Podiel zamestnancov s nízkym vzdelaním bol najvyšší v roku 2017 (3,5 percenta) a v roku 2022 klesol na 2,7 percenta, čo zapríčinili pravdepodobne aj viaceré krízy od roku 2020.

Zdroj: Eurostat, lfsi_educ_a.

Zmluvy a smernice EÚ chránia aj pracujúcich a upravujú základné náležitosti platné v celej EÚ. Takto sú na celoeurópskej úrovni upravené náležitosti ako pracovný čas, nadčasová práca atď. Jedna zo slovenských politických strán mala dlhodobo vo svojom programe návrh zrušiť znaky závislej práce v Zákonníku práce. Táto ich snaha však narazila práve na legislatívu EÚ, ktorá tieto znaky prikazuje implementovať do národnej legislatívy a dodržiavať ich. Po prípadnom vyškrtnutí znakov závislej práce z našej legislatívy by sa reálne zneplatnil celý Zákonník práce a zo zamestnancov by sa okamžite stali obchodní partneri (živnostníci).

V posledných mesiacoch sa na európskej, ale už aj na národných úrovniach diskutujú dve smernice EÚ, ktoré sú zamerané na ochranu pracujúcich. Prvá sa zaoberá ochranou pracujúcich v digitálnej ekonomike a platformách, pričom základným motívom tejto smernice je ochrániť zamestnancov pred tzv. prekérnymi formami zamestnávania. Táto debata je prítomná aj na Slovensku, nakoľko Najvyšší kontrolný úrad skonštatoval, že na Slovensku máme priveľa tzv. nútených živnostníkov, ktorí by mali pracovať na zmluvu a pod ochranou Zákonníka práce.

Druhou, nadmieru dôležitou, je smernica z roku 2024 riešiaci problematiku minimálnych miezd. Táto smernica určuje základné rámce potrebné na určovanie výšky minimálnej mzdy, ale aj povinnosť členských štátov robiť politiky, ktoré povedú k zvyšovaniu pokrytia zamestnancov kolektívnymi zmluvami nad hranicu 80 percent.

Aktuálne sa na európskej úrovni diskutuje smernica o verejnom obstarávaní, ktorá by mala nastaviť pravidlo, podľa ktorého by sa verejného obstarávania mohli zúčastniť len tie subjekty, ktoré rešpektujú kolektívne vyjednávanie.

Z uvedeného vyplýva, že členstvo Slovenska v EÚ má ochrannú funkciu voči snahám niektorých politikov na Slovensku neprimerane tlačiť na zamestnancov a osekávať ich práva v oblasti pracovno-právnych vzťahov.

K NEDOSTATOČNÉMU ZLEPŠOVANIU PRACOVNÉHO PROSTREDIA PRISPIEVAJÚ NÍZKA ODBOROVÁ ORGANIZOVANOSŤ A POKRYTIE KOLEKTÍVNymi ZMLUVAMI

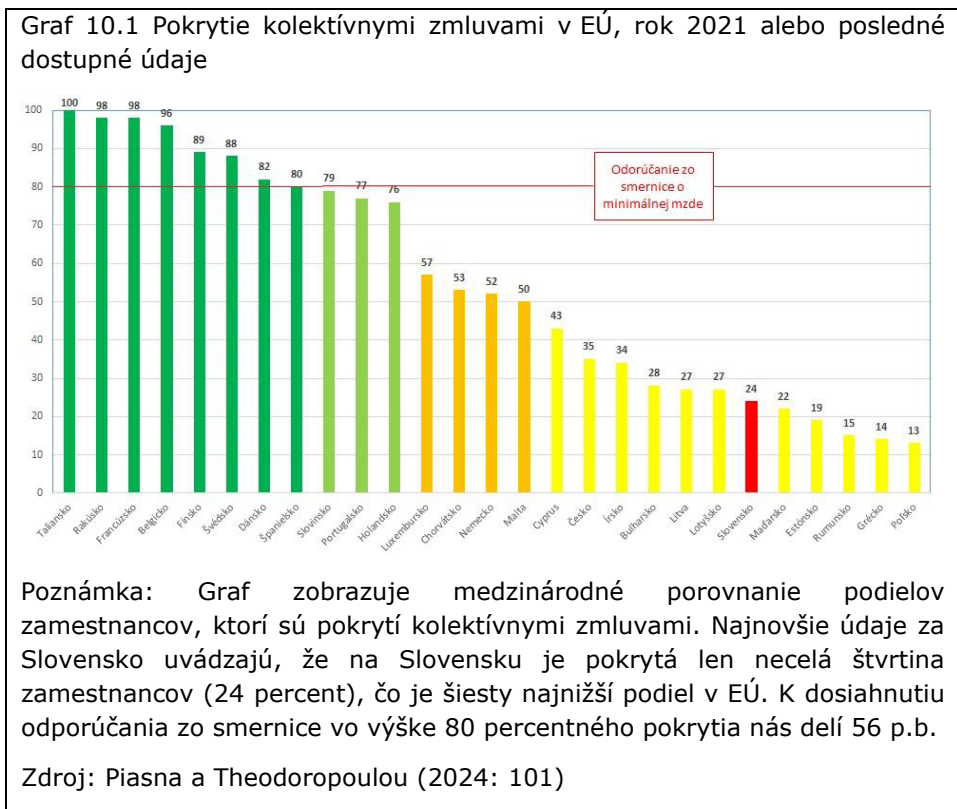
Z dát, ktoré sme si vyžiadali z Treximy (súkromná firma, ktorá zabezpečuje pre ŠÚ SR mzdové štatistiky), vyplýva, že pokrytie kolektívnymi zmluvami má zásadný vplyv na mzdové podmienky zamestnancov v prospech tých, ktorí sú pokrytí kolektívnymi zmluvami (Tabuľka 10.1).

Tabuľka 10.1 Mesačná priemerná hrubá mzda zamestnancov s a bez kolektívnych zmlúv, EUR/mesiac

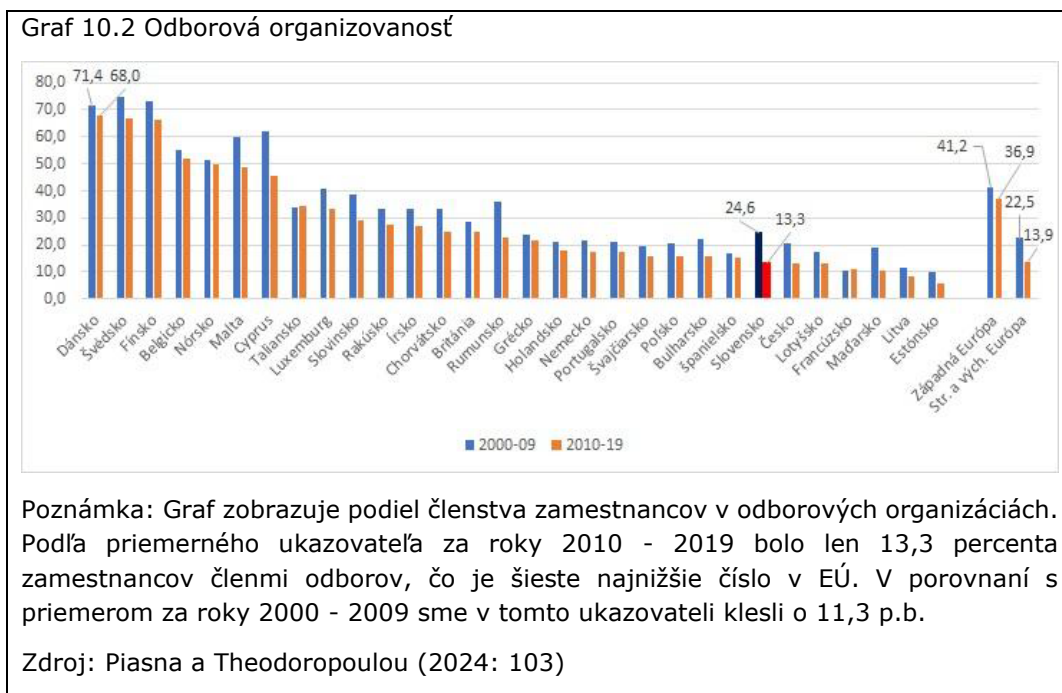
SR	Zamestnanci pokrytí kolektívnymi zmluvami	Zamestnanci nepokrytí kolektívnymi zmluvami
2022	1 573	1 355
2021	1 486	1 249
2020	1 398	1 179
2019	1 315	1 137
2018	1 214	1 068
2017	1 121	1 004
2016	1 068	957
2015	1 016	916
2014	982	888
2013	933	844
2012	905	815
2011	877	802
2010	848	782
2009	820	762

Zdroj: Trexima, vyžiadané údaje

Miera pokrytia slovenských zamestnancov kolektívnymi zmluvami patrí medzi najnižšie v EÚ a k odporúčanej hranici 80 percent zo smernice o minimálnych mzdách nám chýba 56 percentuálnych bodov (Graf 10.1), pričom dodnes nie je známe, akú stratégiu na splnenie tohto odporúčania zvolí štát. Odbory samotné v posledných rokoch začali so stratégiou nábora členov a zakladania nových odborových organizácií. Avšak táto snaha je torpédovaná nedostatočnou legislatívou a v poslednej dobe sa rozmáhajúcim praktikám perzekúcie aktívnych odborových funkcionárov (prípady: YURA, KIA, Arriva, DELL, Beluša, DSS Javorina atď.) (Košč, 2024)

Zároveň máme na Slovensku nízku odborovú organizovanosť (Graf 10.2), ktorá nepomáha zvyšovaniu pokrytia zamestnancov kolektívnymi zmluvami a zároveň spôsobuje fakt, že viac ako $\frac{3}{4}$ zamestnancov nie sú chránení žiadnou kolektívnou zmluvou a nedokážu účinne vplyvať na kvalitu svojich pracovných miest.

SLOVENSKO MIMO EÚ? ALTERNATÍVA? AKÁ?

Úvahy o tom, ako by na tom bolo Slovensko, ak by sme neboli súčasťou EÚ alebo Eurozóny, sú limitované jednak výberom iných alternatív a jednak podmienkami, ktoré by takáto realita priniesla. Pretože otázka nestojí len tak, či by sme boli, respektíve neboli členskou krajinou EÚ, pretože napr. Švajčiarsko a Nórsko nie sú členskými krajinami EÚ, no na základe medzinárodných zmlúv sú členskými štátmi Európskeho hospodárskeho priestoru. Oba tieto štáty patria medzi najbohatšie krajiny Európy s najvyššou životnou úrovňou, čo ich robí žiadaným partnerom: ide o čistých prispievateľov do kohéznych fondov EÚ. Je otázkou, či by Slovensko ako malá a otvorená ekonomika dokázalo aj napriek prípadnému nečlenstvu v EÚ vyjednať členstvo a výhodné podmienky v Európskom hospodárskom priestore a či by bolo žiadaným partnerom.

Ak by sme neboli ani členom EÚ, ani členom v Európskeho hospodárskeho priestoru, otázkou je, aké vzťahy by sme mali s ostatnými krajinami EÚ a so susedmi z V3 (ak by Poľsko, Česko a Maďarsko boli členmi EÚ), alebo s našim hlavným odberateľom Nemeckom, a s ktorými krajinami by sme sa následne spájali do hospodárskych celkov. Ak by sme museli urobiť úplnú skratku, tak je možné povedať, že namiesto kritizovanej pozície periférie EÚ by sme boli osamotenou perifériou mimo EÚ.

Vyčíslenie dopadov alternatívy neexistencie spoločného trhu na pôdoryse EÚ a dopady ciel a iných obchodných prekážok na HDP a spotrebu jednotlivých členských krajín naznačuje, že Slovensko je jednou z krajín, ktoré by z nečlenstva strácali najviac (in 't Veld, 2019; Graf 11.1 a 11.2). Podstatnou výhodou členstva v Únii je práve súčasná integrácia Slovenska v medzinárodnom obchode (Gertler a kol., 2023).

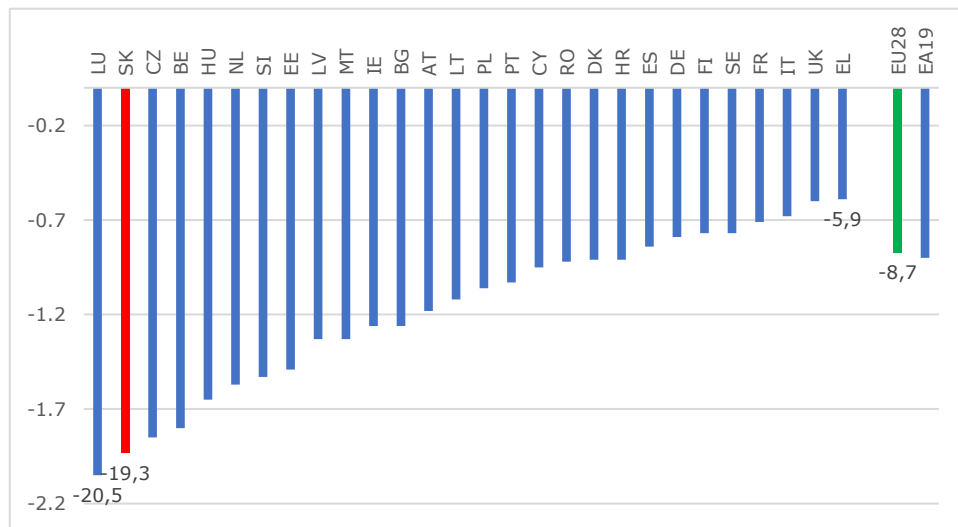
Limitom tohto prístupu je fakt, že počíta s neexistenciou jednotného trhu v Európe a nie s tým, že len Slovensko by prípadne nebolo členom tohto priestoru. No minimálne na základe výsledkov Brexitu je možné konštatovať, že existencia Slovenska mimo EÚ by bola tak z ekonomického, ako aj sociálneho hľadiska negatívnou alternatívou.

O členstvo v únii sa snažia mnohé štáty, pričom kandidátskymi krajinami sú napríklad balkánske krajiny a Moldavsko a o úzku spoluprácu majú záujem aj neeurópske štáty, ktoré prijímajú európske normy, aby boli konkurencieschopné na bohatom a relatívne veľkom trhu. Preto je relevantnou otázkou, ktoré krajiny by boli našimi partnermi, ak by sme sa chceli presadiť na svetovom trhu? Krajiny SNŠ, BRICS? Aj z tohto dôvodu chýba relevantná alternatíva, kam by Slovensko mohlo patriť, ak by sme akceptovali úvahy o existencii Slovenska mimo zoskupenia krajín EÚ.

V realite sme videli len jeden príklad krajiny, ktorá z EÚ vystúpila, a hoci išlo o veľkú krajinu a zároveň bohatú ekonomiku, tak negatíva plynúce z vystúpenia z EÚ boli dostatočne viditeľné. Británia sa zo svojho vystúpenia, ktoré sa uskutočnilo v roku 2020, dodnes ekonomicky a sociálne nespamätala a mnohé problémy a medzinárodné zmluvy dodnes nie sú dotiahnuté tak, aby negenerovali ďalšie problémy.

Otázka preto z nášho pohľadu nestojí na spochybňovaní nášho členstva v EÚ. Slovensko ako exportne výkonná a dovozne náročná malá otvorená ekonomika nemá pre svoju ekonomickú existenciu inú alternatívu. Napriek mnohým nedostatkom Únie by sme na nečlenstvo alebo jej neexistenciu doplatili z členov únie najviac. Preto je potrebné venovať sa skôr plnohodnotnému využitiu členstva v EÚ.

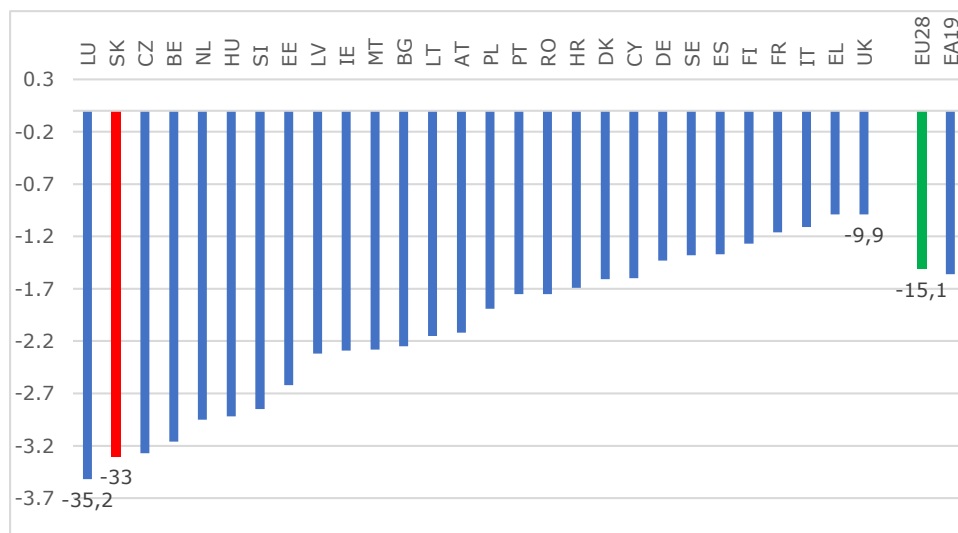
Graf 11.1 Simulované dlhodobé účinky kontrafaktuálneho nejednotného trhu (rozdiel v HDP v porovnaní s realitou)

Poznámka: Graf zobrazuje predpokladaný rozdiel medzi aktuálnym HDP a simulovaným HDP, ak by neexistoval spoločný európsky trh. Podľa autora simulácie by dnešné slovenské HDP bolo nižšie o 19,3 percenta.

Zdroj: in 't Veld (2019)

Graf 11.2 Simulované dlhodobé účinky kontrafaktuálneho nejednotného trhu (rozdiel v spotrebe v porovnaní s realitou)

Poznámka: Graf zobrazuje predpokladaný rozdiel medzi aktuálnou spotrebou a simulovanou spotrebou, ak by neexistoval spoločný európsky trh. Podľa autora simulácie by spotreba na Slovensku bola nižšia o 33 percent.

Zdroj: in 't Veld (2019)

ZÁVER

Návrat do Európy bol jedným z cieľov novembra 1989. Panuje zhoda, že členstvo prinieslo Slovensku mnohé výhody a že vlastne voči nemu neexistuje reálna alternatíva, ktorá by našej ekonomike umožnila podobné zapojenie do medzinárodného obchodu.

Kým členstvo v Schengene od decembra 2007 prinieslo voľný pohyb osôb a členstvo v Eurozóne od januára 2009 prinieslo cenovú stabilitu a odstránilo kurzovú neistotu, využitie transferov vo forme kohéznych fondov je diskutabilné. Slovensko sa zameralo na ich čerpanie, ktoré sa nedarí, pritom zanedbáva dôraz na efektivnosť, účelnosť a udržateľnosť. Skrytý dlh v infraštruktúre sa zvyšuje a zatiaľ neexistuje plán adaptácie na postupné (alebo náhle) znižovanie toku eurofondov na Slovensko.

Dlhodobá na Slovensku uplatňovaná politika nízkych miezd, ktorou sme si budovali konkurencieschopnosť, mala a stále má nepriaznivé dôsledky prejavujúce sa vo vysokom odleve rúk a mozgov. V súčasnosti pracuje v zahraničí cca 300 000 občanov Slovenska a približne 20 percent absolventov stredných škôl sa hlási na zahraničné vysoké školy. Tento odlev mozgov a rúk nám doma spôsobuje nedostatok pracovnej sily a odlev talentov. Tieto dlhodobé trendy spôsobujú, že severovýchod Slovenska už uviazol v pasci rozvoja talentov a celému strednému i východnému Slovensku hrozí uviaznutie v tejto pasci. (ISA 2024c) Podľa EK je „región v pasci rozvoja talentov, ak sa v ňom medzi rokmi 2015 a 2020 zrýchľoval pokles počtu obyvateľov v produktívnom veku (25-64 rokov) a zrýchlenie bolo väčšie ako 7,5 na 1000 obyvateľov. Zároveň je v ňom podiel ľudí s vysokoškolským vzdelaním pod priemerom EÚ (údaje z roku 2020), pričom tento podiel rástol pomalšie ako priemer EÚ medzi rokmi 2015 a 2020“. (ISA 2024c: s. 1)

V tejto analýze sme ukázali, že miera participácie a zamestnanosti na Slovensku vzrástla – ale nie tak úspešne, ako v niektorých porovnávaných nových členských štátoch. Produktivita práce prebehla pracovné náklady, mzdy však na Slovensku ostávajú medzi najnižšími v Európe. Tempo hospodárskeho rastu je príliš pomalé, takže konvergencia k vyspelým štátom EÚ bude trvať ďalšie desaťročia. Aj vďaka vankúšu vytvorenému európskymi fondami na Slovensku neprebehla odporúčaná reforma daňových príjmov. Slovenské výdavky na infraštruktúru, ale aj vedu a výskum sú potom jedny z najnižších.

Členstvo v Únii má medzi Slovákmi – napriek negatívnej propagande niektorých politických strán – nadpriemernú podporu. Výhodou európskeho priestoru je aj ochrana pracovného prostredia. V tejto analýze sme identifikovali skôr ochrannú funkciu EÚ práv spotrebiteľov, aj zamestnancov. Samozrejme, táto ochrana nie je dokonalá a mnohé úlohy sú v právomoci národných vlád, vrátane našej.

Slovensko vedie v rebríčku napätých (namáhavých) pracovných miest, čo súvisí aj s veľmi nízkou odborovou organizovanosťou a nedostatočnými investíciami do výskumu a vývoja a infraštruktúr. Vzdelávací systém generuje zamestnancov s príliš vysokou kvalifikáciou vzhľadom na obsadzované pracovné miesta. Možnosti celoživotného vzdelávania sú obmedzené.

Zdá sa, že Slovensko – v porovnaní s úspešnými novými členskými štátmi únie – dostatočne nevyužíva možnosti svojho členstva v Únii. Problémom môže byť zanedbané inštitucionálne prostredie, pritom budovanie inštitúcií bola jedna z podmienok vstupu do EÚ. Rovnako chýba delegovanie a skutočná decentralizácia kompetencií a financií.

Na základe našich zistení odporúčame v nasledujúcich rokoch zmeny v kľúčových politikách štátu:

- posilniť nezávislosť a efektivitu inštitúcií a inštitucionálneho prostredia, odstraňovať zbytočnú byrokraciu a umelé prekážky,
- posilniť decentralizáciu rozhodovania a financovania, vrátane využívania kohéznych fondov,
- posilniť kompetentnosť a zameranie centrálnej vlády na prioritné národné politiky,
- zvyšovať prosperitu obyvateľstva posilňovaním práv zamestnancov, pokrytia kolektívnymi zmluvami a ich odborovej organizovanosti,
- a hlavne **navrhnúť nový ekonomický model Slovenska smerom k vyššej pridanej hodnote a konvergencii zárobkov k vyspelým štátom EÚ.**

POUŽITÁ LITERATÚRA

- DOKUPILOVÁ, D. (2024). **Energetická chudoba 2024**. Bratislava: PÚ CSPV SAV. [Dostupné online](#).
- EIB (2023). **Resilience and renewal in Europe – Investment Report 2022/2023**. Luxemburg: European Investment Bank. [Dostupné online](#).
- ENVIROPORTAL (2024a). **Napojenosť obyvateľstva na verejné kanalizácie a ČOV**. Bratislava: Enviroportal. [Dostupné online](#).
- ENVIROPORTAL (2024b). **Napojenie obyvateľstva na verejný vodovod**. Bratislava: Enviroportal. [Dostupné online](#).
- EUROSTAT. **Database**. Luxemburg: Eurostat. [Dostupné online](#).
- EUROSTAT (2024). **Almost 40% of non-EU citizens over-qualified in 2023**. Luxemburg: Eurostat. [Dostupné online](#).
- EÚ (n.d.). **Cohesion Oped Data Platform. Funding period 2014-2020**. [Dostupné online](#). [30.7.2024]
- EÚ (2004). **Eurobarometer.1. Verejná mienka v kandidátskych krajinách. Národná správa: Slovenská republika**. Európska komisia. [Dostupné online](#).
- EÚ (2024). **Standard Eurobarometer 101. Public opinion in the European union. Eurobarometer report April - May 2024**. Európska komisia. [Dostupné online](#).
- GERTLER, P., MARTIN, R. a ZEMAN, J. (2023). **Ekonomické prínosy členstva Slovenska v EÚ**. Národná banka Slovenska, Analytická štúdia č. 7, [Dostupné online](#).
- HABRMAN, M., HABODÁSZOVÁ Ľ. a ŠRAMKOVÁ, L. (2022). **Reformný kompas slovenskej ekonomiky**. Bratislava: IFP, Economic analysis - Policy paper 59. [Dostupné online](#).
- HEINEMANN, F., ASATRYAN, Z. a BIRKHOLZ, C. (2024). **The Future of EU Cohesion**. Mannheim: ZEW. [Dostupné online](#).
- IN 'T VELD, J. (2019). The economic benefits of the EU Single Market in goods and services. In: **Journal of Policy Modeling**, 41(5), 803-818. ISSN 0161-8938.
- ISA (2024a). Slovensko dosahuje v produktivite práce takmer 90 % priemeru KRAJÍN OECD. Inštitút pre stratégie a analýzy. In: **Týždňový ekonomický prehľad**, 14/2024. Bratislava: ISA [Dostupné online](#).
- ISA (2024b). **Napriek rastúcim nákladom práce si udržiavame konkurencieschopnosť**. Bratislava: Inštitút pre stratégie a analýzy. [Dostupné online](#).
- ISA (2024c). Stredú a východu Slovenska hrozí pre odliv mozgov pád do „rozvojovej pasce“. In: **Týždňový ekonomický prehľad**, 16/2024. Bratislava: Inštitút pre stratégie a analýzy. [Dostupné online](#).

KOŠČ, J. a kol. (2023). **Možnosti nastavenia metodiky skúmania kvality zamestnaneckého prostredia na Slovensku**. Bratislava: KOZ SR. [Dostupné online](#).

KOŠČ, J. (2024). **Budeme na Slovensku štrajkovať viac a tvrdšie?** Bratislava: Kapitál noviny. [Dostupné online](#).

MARCINČIN, A. (2022). **Decentralizácia eurofondov – dôležitý krok pre podporu demokracie na Slovensku**. Inštitút Mateja Bela, Bratislava. [Dostupné online](#).

MARCINČIN, A. (2024). **Mzdy na Slovensku sú nízke**. Bratislava: Konfederácia odborových zväzov. [Dostupné online](#).

MENDEGEN, A. (2023). **International Tax Competitiveness Index 2023**. Washington: Tax foundation. [Dostupné online](#)

MF SR (2025) **Informácia o čerpaní fondov EÚ k 31.12.2024**. Ministerstvo financií SR, [Dostupné online](#).

MIRRI (2024). **Informácia o implementácii EŠIF k 30.6.2024**. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. [Dostupné online](#).

ND-GAIN **COUNTRY INDEX (2023)**. Country Index. University of Notre Dame. [Dostupné online](#).

PERNICKÁ, M. (2012). **Česká zahraniční politika po roce 1989 „Návrat do Evropy“**. Magisterská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. [Dostupné online](#).

PIASNA, A. a THEODOROPOULOU, S. (2024). **Benchmarking Working Europe 2024: The ongoing quest for Social Europe**. Brusel: ETUI. [Dostupné online](#)

The Economist (2023) **The 2023 crony-capitalism index**. [Dostupné online](#).

KONFEDERÁCIA ODBOROVÝCH ZVÄZOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY
BAJKALSKÁ 29/A,
821 01 BRATISLAVA, SLOVAKIA

EMAIL: KOZSR@KOZSR.SK
WEB: WWW.KOZSR.SK

FACEBOOK: WWW.FACEBOOK.COM/KOZSR/

